

GALATASARAY LİSESİNİN KURULUŞU

İHSAN SUNGU

T. T. K. Azâsından, Maarif Vekillîği Müsteşarı

Modern öğretim bu memlekete Galatasaray lisesiyle girdi. Modern orta öğretimi temsil eden lise mefhumunu Türkiye'ye bu müessese tanıttı. Türk içtimaf hayatının yenileşmesinde, garp kültürünün, garp zihniyetinin memlekete girmesinde ve yayılmasında bu okul en mühim âmillerden oldu. Bu hakikati anlamak için Türkiye'nin edebiyat, ilim, öğretim, idare, sanat ve ticaret âleminde ün almış Galatasaray mezunları listesine göz gezdirmek kâfidir. Bu bakımdan Galatasarayın açılışına rastlıyan 1 Eylül 1868 tarihi Türkiye'nin tarihinde bir dönüm noktası sayılabilir. Bugünlerde kuruluşunun 75 inci yılını kutladığımız bu değerli müessesenin nasıl kurulduğunu araştırmayı faideli buldum.

Galatasaray lisesinin kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğunun Kırım muharebesinden sonra ilân ettiği 18 Şubat 1856 tarihli islâhat fermanında tespit edilen islâhat programının tatbiki ile ilgilidir. Kırım muharebesinin sonlarına doğru Rusya ile aktolunacak sulh eseslarını tespit etmek üzere Viyana'da imza edilen 1 Şubat 1855 tarihli protokolda diğer üç mesele ile beraber Osmanlı İmparatorluğunun Hıristiyan tebaası haklarının tanınması meselesine de temas edilmişti. 1856 Paris kongresinden önce Osmanlı İmparatorluğu ile diğer Devletler arasında yapılan müzakerelerde İmparatorluk dahilinde tatbik edilmek üzere hazırlanan islâhat esasları sözü geçen 18 Şubat 1856 tarihli fermanında tespit edildi. Bu fermanında İmparatorluğun müslüman olmyan tebaasına evvelce vermiş olduğu haklar teyid ediliyor ve kendilerine yeniden bir takım haklar veriliyordu. Bu haklar arasında müslüman olmyan tebaanın ehliyet ve iktidarlarına göre Devlet hizmetlerine alınacakları tasrih olunmuştu. Babıâli, islâhat fermanında Hıristiyan tebaaya tanınmış olan hakların Paris muahedesine geçirilerek ecnebilerin Devlet işine müdahale etmelerine vesile vermek istemiyordu. Bunun üzerine Devletler hiç olmazsa, Osmanlı İmparatorlu-

ğunca neşredilmiş olan islâhat fermanını senet ittihaz ettiklerini muabedeye koymak istediler. Babîâli Devletlerin Paris muahedesine geçirmek istedikleri *Prendraient acte* tâbirindeki *acte* kelimesi karşılığının lûgatte *senet* kelimesi olduğunu görünce evvelce Rusya'ya böyle bir senet vermemek için muharebeyi göze aldığını ileri sürerek bu tâbirin muahedeye konulmamasında ısrar etti. Nihayet Paris muahedesinin 9 uncu maddesinde, âkit Devletlere tebliğ olunan islâhat fermanı dolayısıyla “ bu tebliğin yüksek değerini tespit ettikleri, ” ve “ bu tebliğin âkit Devletlerin ne Padişah ile tebaa arasındaki münasebetlere ne de İmparatorluğun dahilî idaresine gerek müştereken gerek ayrı olarak hiç bir veçhile müdahale etmelerine hak vermediği, ” tasrih edildi.

Muahedenin bu sarahatine rağmen Devletler islâhat fermanının tatbiki için ara sıra Babîâliyi sıkıştırmaktan vazgeçmediler. 1866 da Girit'te kopan ihtilâlden sonra bu müdahaleler sıklaştı. Bilhassa Çarlık Rusyası Osmanlı İmparatorluğunun muhtelif yerlerinde körüklediği isyanları vesile ederek Hıristiyanlara islâhat fermanında verilen hakları bile kâfi görmüyer, İmparatorluğun bazı kısımlaşına muhtariyet verilmesinde ısrar ediyordu. Rus diplomatlarının ağzında “ autonomie veya anatomie, ” tehdidi sık sık geçiyordu ¹. Fransa, islahat fermanının neşrinden on sene geçtiği halde Babîâlinin memlekette ciddi surette islâhat yoluna gitmediğini ileri sürerek ve islâhat fermanının hâvi olduğu esasları on altı maddede hulâsa ederek bunların tatbiki lüzumuna dair 22 Şubat 1867 de Babîâliye bir muhtıra vermişti. Bu muhtırada başlıca, Hıristiyanların Devlet hizmetlerine kabulü, geniş bir maarif sistemi kurulması, Hıristiyan tebaanın da idareye iştirâkini iltizam eden ve evvelâ Tuna vilâyetinde tatbik edilen vilâyet kanununun diğer vilâyetlere teşmili, mahkemelerin âleniyeti meselesinin tatbiki ve Hıristiyanların şahitliğe kabulü, ticaret mahkemelerinin genişletilmesi, ecnebilere Türkiye'de emlâke tasarruf hakkının verilmesi, evkafın islâhı, vergilerin tanzimi, dahilî gümrüklerin kaldırılması, memlekette demir yolları, şoseler, limanlar tesisi ve bunların ecnebilere imtiyaz şeklinde verilmesi, maden ve orman işlerinin islâhı, büyük şehirlerde belediye teşkilâtı kurulması, bütçe usulünün tatbiki, Devletin alacaklılarının haklarını muntazaman almalarını

¹ Ed. Engelhardt, La Turquie et le Tanzimat, Cilt 2, Sa. 5.

temin edecek tedbirlerin alınması meselelerine temas ediliyordu². Bu muhtıranın dikkate değer önemli noktalarından biri Türkiye’de tatbik edilecek maarif sistemine ait kısımdır. *La Turqui et le Tanzimat* adlı eserin muharriri Engehardt’a göre muhtıranın maarifi ilgilendiren kısmı o sırada Fransız Maarif Nazırlığında bulunan Victor Duruy tarafından tespit edilmiştir.

Muhtırada maarif için :

1 — Hıristiyanlar tarafından açılmış olan okulların teşviki ve bunlara yardım edilmesi,

2 — Bazı vilâyetlerde orta öğretim müesseseleri açılarak bunlara Hıristiyan tebaa çocuklarının da alınması,

3 — İlkokullar için öğretmen yetiştirilerek ilk öğretimin tedrici bir surette inkişaf ettirilmesi,

4 — İslâm ve Hıristiyan talebenin bir arada devam edeceği bir Üniversite kurulması, burada, memlekette bugün esasen mevcut olan Tıp tahsilinden başka hâkim sınıfının yetişmesine imkân verecek Fen, Tarih, İdare ve Hukuk gibi ilimlerin gösterilmesi,

5 — Muhtelif mesleklere hazırlıyacak müesseselerin açılması, (orduda subayları yetiştirmek için bir müessese mevcuttur; bu müesseseden Hıristiyan subay yetişince orduya da Hıristiyan tebaa alınacaktır.)

6 — Umumî kütüphaneler kurulması, esasları tespit edilmiş, bundan başka “ iyi teşkil olunmuş bir cemiyette her türlü terakkinin başlıca şartı olan kadın terbiyesine de mevki verilmesine işaret olunmuştur.

Bu muhtıra üzerine İstanbul’da öğretim dili Fransızca olarak bir lise açılması Sadrîâzam Âli ve Hariciye Nazırı Fuat Paşalar ile Fransa’nın İstanbul Büyükelçisi M. Bourée arasında kararlaştırıyor. Fransız Hariciye Nazırı Marquis de Moustier tarafından, M. Bourée’ye yazılan 15. Mart. 1867 tarihli tahriratta³ “Sadrîâzamlar Hariciye Nazırının İstanbul’da tedrisatı Fransız maarifi prensiplerine göre Hıristiyanlarla müslümanlara verilmek üzere bir büyük lise açılması hakkında mutabık kaldıklarını bana bildiriyorsunuz.

² Le Baron İ. de Testa, Recueil des Traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères. cilt 7. Sa. 418.

³ Le Baron İ. de Testa, aynı eser, Sa. 429.

Ben umumî tahsile geniş ölçüde inkişaf verilmesinin âcil bir zaruret olduğu hakkındaki fikirlerimizi Doğuda kabul ettirmenin zannolduğundan daha az müşkül olduğunu düşünüyorum. Bana bildirdiğiniz proje, bu fikrin doğruluğunu teyid etti. Maarif Nazırımız M. Duruy ile bu mesele hakkında görüştüm. Babıâlinin bu meselede sarfetmeye hazır olduğu mesaiye yardım etmiye hazırız...,, denilmektedir. Fransız Hariciye Nazırı, aynı tarihle, İstanbuldaki Fransız Büyükelçisine yazdığı tahriratta ecnebilere Türkiye'de emlak tasarrufuna müsaade edilmesi ve Müslüman ve Hristiyan âzadan mürekkep bir Şûrayı Devlet Dairesi teşkili Babıâlice mu-tasavver olduğu hakkında verdiği izahata karşı memnunluğunu bildiriyor ve bu Daireye mümkün olduğu kadar çok Hristiyan âza alınması için Babıâli nezdinde ısrar etmesini tebliğ ediyor. Hariciye Nazırı, M. Bourée'ye yazdığı 22. Mart. 1867 tarihli tahriratta Osmanlı Nazırlarının islâhat lehindeki temayüllerini tespit etmekle bahtiyar olduğunu bildirdikten sonra "biliyorsunuz ki temennilerimizde Osmanlı İmparatorluğunun Müslüman tebaası ile Hristiyan halkını aslâ ayırmıyoruz. Kavmiyetler arasında aslâ fark gözetmiyoruz. Birinin saadetinin diğerinkine sıkı sıkıya bağlı olduğuna ve biri için yapılan iyiliğin diğerlerine de iyilik getireceğine inanıyoruz⁴," diyor. Büyükelçinin Osmanlı Nazırları ile konuşmalarında islâhatın acele başarılması üzerinde durmasını tasvip ettiğini bildirdikten sonra "görünüyor ki Babıâli Vilâyet sistemini teşmil etmek arzusundadır. Bu temayülü kuvvetlendirmeliyiz. Fakat ben, azim ve cesaretle ilerlemelerini ısrarla istediğimiz teceddüt yolunda Türkleri muvaffakiyete kavuşturacak âmiller üzerinde düşündükçe Türkiye'de umumî öğretime birinci mevki verilmesi zaruretine daha çok kanaat getiriyorum. Pek doğru olarak dediğiniz gibi Türkiye'nin öğretim müesseselerinden mahrum oluşu en iyi idari kombinizonları akamete uğratacaktır. Âli ve Fuat Paşalar teşebbüs ettikleri eseri müsmir kılmak için terbiye meselesini halletmeye kendilerini mecbur bilmelidirler. Terbiye meselesi Türkiye için yalnız istikbalde ırkları birbirine yaklaştırmak ve durumlarını mülâyimleştirmek için değil, yeni kanunları tatbik etmeye muktedir memurları şimdiden yetiştirmek için de zaruridir,, sözlerini ilâve ediyor ve tahriratına "bu boşlukları doldurmak için lüzumlu görülecek her şeye

⁴ Aynı eser, Sa. 432.

müzaheret etmeye hazırız; hemen her şeyi, yeniden yapılması zaruri olan bir idare şubesi için büyük bir ihtimam ve dikkatle bizzat meşgul olmaları ve ilgilenmeleri için Sadriâzam ile Hariciye Nazırına ne kadar ısrar etseniz yeridir,, sözleriyle nihayet veriyor.

Diğer taraftan Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçisi M. Bourée Fransız Hariciye Nazırına yazdığı 22. Mart. 1867 tarihli tahriratta⁵ "Fransız Maarif Nazırı tarafından Türkiye'de öğretim meselesini incelemek üzere memur edilen Üniversite Umumî Müfettişi İstanbul'a geldi. Kendisini Osmanlı Nazırları ile temasa getirmeye müsaraaat ettim. Gerek Hristiyanlara gerek Müslümanlara tahsis olunacak müesseseleri bir arada gözden geçirdik ve pratik bazı tefferüatı tamamlandıktan sonra Hükümdara takdim olunacak proje üzerinde Âli ve Fuat Paşalarla mutabık kaldık. Tekliflerimizin gördüğü iyi kabulden dolayı memnun olmaktan başka diyeceğimiz yoktur. Babiâli, İmparator Hükümetinin teklif ettiği lütüfkâr mesai teşrikinden istifade etmeye azimli görünüyor. Ümit edebiliriz ki mesaimiz aslâ neticesiz kalmıyacaktır,,

İstanbul'da Türkçe çıkan İstanbul Gazetesinin 11. Teşrinievvel 1867 tarihli ve 145 sayılı nüshasında "İstanbul'da bir Fransız mektebi,, başlığı altında La Presse adlı bir Fransız gazetesinden tercüme edilmiş bir fıkrada Galatasaray lisesinin açılacağı şöyle anlatılıyordu:

"Ehemmiyeti umum indinde musaddak olan bir madde İstanbul'da rehin-i husul olmaktadır. Bizim mekteplere mümasil mükemmel bir mektep yapılacak ve fakat derununda talim ve terbiye Türkistanın ihtiyacı gibi bizimkilerden ziyade olacaktır. Galata'da bunun için mahal-li mahsus ve erbab-ı malûmattan hocalar hazırlanmıştır. Şimdiye kadar bazı bu yola yakın mektepler inşasına İstanbul'da ve Suriye ve Lübnan cihetlerinde başlanılmıştır... Lâkin bu mektep taraf-i Hükümet-i seniyeden inşa ve masarifine muk-tazi akçe hazine-i hükümetten ita olunacak ve berveçhi balâ terbiye-i mevzuası Fransa'nın mekâtibine tatbik edilecektir. Bu mektepte Fransız lisanından ve elsine-i atikadan maada fûnun-i tabiye ve hikemiye ve riyaziye tedris ve tarih ve coğrafya ve emval-i milliye ve hukuk talim olunacaktır. Hasılı orada gençleri dahil ve haricî memuriyetlerde ve berrî ve bahrî hizmetlerde

⁵ Aynı eser, Sa. 467.

kullanılmaya müstait edecek terbiye verilmek mukarrerdir. Bu, bizim mekteplerin bir kaçını bir yere getirmek demektir. Türkistanı sevenler ve günden güne tarik-i medeniyette kattığı mesafeleri nazar-i memnuniyetle görenler için bu tasavvurun efal ile tasdiki haberi gûşnevez olacaktır. Ancak müessislerine farz olan dahi maddeyi lâyikiyle düşünüp esas-i sahih üzerine oturmaktadır. Filhakika adam yetiştirmek elzemdir ve bahusus günün birisinde memuriyete çağrılmak için mutlaka malûmatlı adam tedarik eylemelidir.,,

İstanbul gazetesinin 8. Şubat 1868 tarihli ve 232 sayılı nüshasında Galatasaray'ın açılacağı "Dersaadet Fransa Sefiri M. Bourée'nin ihtarı üzere nısfı müslüman ve diğeri hıristiyan şakirdanından mürekkep olarak Darülfünun namı ile Galatasarayı mekteb-i mahsus ittihaz kılınmış ve muallimleri dahi Fransa Maarif Nezareti tarafından tâyin olunmuş idiğinden yakında derslere mübaderet olunacağı işitilmiştir.,, fıkra ile haber verilmiştir.

Abdülâziz'in Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile birlikte 21 Haziran 1867 den 7 Ağustos 1867 tarihine kadar süren Avrupa seyahati bilhassa Nafia, Maarif, Ordu ve Maliye işlerini inkişaf ettirmenin bir zaruret olduğu kanaatini kendisine vârdi. Geri dönünce Babıâliye gönderdiği Hat'da bunu vazıh olarak bildirdi⁶. Diğer taraftan Fransız Hariciye Nazırı Marquis de Moustier tarafından Fransa'nın İstanbul'daki maslahatgüzarı M. Outrey'ye gönderilen 23 Ağustos 1867 tarihli tahriratta⁷ "Sultanın seyahatten aldığı intibalar hakkındaki tafsilâtı büyük bir ilgi ile bekliyorduk. Gönderdiğiniz telgraflarda bu hususta verdiğiniz izahattan dolayı size teşekkür ederim. Majestenin Fransa'da gördüğü sempatik kabulün kıymetli hatırasını muhafaza edeceğini size temin ettiğini yazıyorsunuz. Abdülâziz'in minnet duygusunu İmparatora arz etmeyi bir vazife sayarım. Bu Hükümdar minnettarlığını ancak, İmparatorun kendisine verdiği dostca nasihatları dikkate almakla ve milletlerinin iyiliğini aramak için bütün Hükümet reislerine her zamandan ziyade ifası zaruri olan vazifeye sarılmakla ödeyebilir. Sultan, Nazırlara beyanatında Türkiye'de umumî öğretime şiddetli bir hız vermek ve bir çok demir yollar vücade getirmek ve Em-

⁶ Ruznâme-i Ayine-i Vatan, 14 Ağustos 1867 tarihli sayısı.

⁷ Le Baron İ. de Testa, aynı eser, Sa. 495.

lâk Bankası açmak gibi tedbirlerle memleketin gelir kaynaklarını artırmak kararında olduğunda ısrar etmiştir. Büyükelçilikle muhabereleirim, Türkiye’de öğretimin tamimi meselesi hakkındaki şiddetli ve devamlı ilgimizi tebarüz ettirmiştir. Bu fikri tahakkuk ettirmeyi temin için Osmanlı Nazırlarının ilk teşebbüslerine faal surette mesaimizi teşrik etmek için müsaraaat etmiştik. Sultanın ifadesinde bugün bu çalışmaların kati neticelerini ve bir kaç ay evvel tanzim etmiş olduğumuz plânların yakında icra olunacağı teminatını görmekle seviniyoruz,, demiştir.

O sırada Girit ihtilâli devam ediyordu. Sadrıâzam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuad Paşayı İstanbul’da vekil bırakarak 3. Birinci teşrin. 1867 de bizzat Girit’e gitti. O sıralarda bir Fransız muharrire, Türkiye’nin tatbik etmekte olduğu islahattan bahsederken “biz yürümeliyiz, çok geride kaldığımız için süratle yürümeliyiz. Fakat çabuk yürüyeceğiz diye istim kazanlarımızı da berhava etmemeliyiz,, diyen⁸ muhafazakâr Âli Paşa, Giritten gönderdiği 3. Şaban 1284 (30. İkinciteşrin. 1367) tarihli mühim lâyhada, İmparatorluğu tehdid eden tehlikeleri ve islahat yapılması hakkında Devletler tarafından yapılan tazyiki izah ederek “tevarih-i ezmine-i sabıka ve siyyema vukuat-ı haliyenin erbab-ı dikkate tâyin eylediği ilm-i itibar ve tecrübe iktizasınca böyle bir mevkiî hevîl-nâkten yarım tedabir ve teenni ile çıkılmak kabil değildir ve meydanda olan emarata nazaran badazin teenni ve tereddüt ile geçirecek vaktimiz de kalmadı gibidir,, dedikten sonra “bir büyük bora ufukta belirmekte ve gamam-i zulmanisi üstümüze doğru gelmekte iken sefine-i Devleti kurtarmak için biraz yük atmakta tereddüt iktiza eder mi ve atılmayıpta maazallahü taalâ gemi karaya düştüğü gibi tahfif-i bar-ı hatar için fedasında hisset olunan hamule de beraber garetzede-i emvaç-i telef olmaz mı? Ve elde nedametten başka sermaye kalır mı ve nedametın bir faidesi olur mu?,, diyor⁹. Lâyhada Âli Paşa, İmparatorluğun Müslüman olmyan tebaasının nasıl ecnebi tesiri altında yetiştiklerini ve Devlet hizmetine girmeyi hak olarak istediklerini uzun uzadıya anlattıktan ve bunun “Hristiyanların her nevi hidematta kullanılmaları tecviz olunacak olur ise onlar asrımızda idare-i mülke muktazi

⁸ Türkiye Rical-i Devleti, Chalmel Lacour’un 1868 de Revue de Deux Mondes’de çıkan makalesinin tercümesi, İkdam matbaası 1326, Sa. 59.

⁹ Yeni Tasviriefkâr, 13 Ağustos 1909 tarihli sayısı.

olan ulûm ve fûnûnda bizden ileri olmaları cihetle işleri bittabi istilâ ederler ve islâm memurları geri kalır ve bir de milel-i gayr-i müslimeye bu kadar yüz verilmekten islâm nahoşnut olur,, yolunda mahzurlarını saydıktan sonra “ancak zikrolunan ulûm ve fûnûnun tahsil etmeksizin ve kendimizi etrafımızda olan milel-i mütmeddine-i saire ile müsavata getirmeksizin biz bu mülkü Hıristiyanlar olmasa da idare edemiyeceğimiz derkârdır,, diyor ve milel-i gayr-i müslimeye madameki iki yüz sene evvel ettiğimiz muameleyi etmek ve kendilerinin gözlerini kapayıp hâmilere olan iki yüz milyondan ziyade tebaayı şamil bulunan düvel-i kaviyyeyi mahiv veyahut müdahale ve ifsattan külliye men etmek,, kabil olmadığına göre İmparatorluğu bekleyen tehlikelerin büyüklüğünü gözden kaçırmamak ve “kurtulmanın çaresini arayıp bulmakta iltizam-i sürat eylememiz ve olur olmaz mahzur ve müşkül önünde ilişip,, durmamak lüzumunda ısrar ediyor¹⁰.

Âli Paşa, lâyihasında Hıristiyanların Devlet işinde istihdamı hakkında hatıra gelen mahzurları önlemek için “umur-i devlette kullanılmak, Türkçe okuyup yazmayı bilmeye muallâk tutulur ve böylece ilân olunur ise buna ne bizim tebaa-i gayr-i müslimenin ve ne düvel-i malûmenin kat'a bir diyecekleri olamaz,, dedikten sonra milletin seviyesini yükseltmenin zaruri olduğuna sözü nakl ederek “zira bu hasıl olmazsa gene dayanamayıp biteriz ve her nasıl etsek ve etrafımıza Çin duvarı gibi hisarlar çeksek gene malûmatlı kavimler bize galebe eder ve refte refte her şeyi elimizden alırlar, fakat biz “milletimizi terbiye edelim onun husulüne kadar usul-i hazırayı tutup gidelim ve Hıristiyanlara yeniden feyiz ve istihdam kapısını açmalıyım,, der isek bu mümkün olamaz ve âcilen def'ine çalışmaklığımız lâzım gelen mehalik ve muhatarat vakit vermez,, diyor. Netice olarak “şerh ve tafsil olunan tedabirin hemen ittihazıyla beraber terbiyet-i umumiyeye muktazi olan esbabın istihsal ve ikmalini dahi Devletin en birinci işi bilip ona göre elbirliği ile tesviye-i seriasına leylü nahar ikdam olunmak ve bu yolda akça diriğ olunmamak,, zarureti kaydettikten sonra Müslüman olmıyan tebaanın Türklere düşman bir zihniyette yetişmelerinde Rum çocuklarının Yunanistan'da, Bulgar gençlerinin

¹⁰ Yeni Tasviriefkâr gazetesinin 14 Ağustos 1909 tarihli sayısı (Bu lâyihanın sureti 1327 de M. Cemal tarafından vesaik-i Siyasiye adı altında neşrolunan eserde de çıkmıştır).

Rusya'da yetişmelerinin büyük âmil olduğuna işaret ederek, bu mahzurun önüne geçilmek için "bir dakika akdem mekteplerin tanzim ve tevsii ve islâm ve Hıristiyan çocuklarının tahlitü ile şu tehlike-i azimenin,, giderilmesine lüzum gösteriyor"¹¹.

Nihayet Âli Paşa, 1868 Şubatının sonunda Girit'ten geri döndü ve ilk iş olarak kabineye yeni unsurlar aldı. Bunlar arasında Nafia ve Posta ve Telgraf Nezaretine Ağaton Efendi tayin olundu. Bu suretle Türkiye'de kabineye ilk defa olarak bir Hıristiyan Nazır girmiş oluyordu. Bundan sonra Meclis-i Valânın yerine Şûray-i Devlet ile Divan-i Ahkâm-i Adliyenin kurulmasına teşebbüs etti. M. Bourée, Fransız Hariciye Nazırına yazdığı 10 Mart 1868 tarihli tahriratta¹² Âli Paşanın avdetinden sonra Osmanlı kabinesine ilk Hıristiyan Nazırın alındığını, Divan'ı Ahkâm-i Adliyenin kurulduğunu, Şûray-i Devletin kurulması kararlaştırıldığını bildiriyor, Fransız medenî kanununu adapte eden Komisyonun 1500 veya 1600 maddeyi seçtiğini tebşir ediyordu.

Nihayet Galatasaray Lisesinin açılması resmî olarak kararlaştırıyor. Sadarettin mabeyine gönderilen 21 Zilhicce 1284 (15 Nisan 1868) tarihli tezkerede "her memlekette medeniyet ve mamuriyetin en büyük esası ulûm ve maarif olup bir müddettenberi bu babta devletçe masruf olan himem-i mütevaliyenin semere-i nafiası iktifat olunmakta ve gerek Dersaadet ve gerek taşralarda tesis ve tanzim kılınmış olan mekâtib-i rüştiye ve sıbyaniye derece-i ulâde olarak terbiyet-i umumiyenin intişarına bais olduğu misillü mekâtib-i mahsusaya mensup olan idadi mekteplerde dahi her birine lâzım olan fûnunun mukaddematı tahsil ettirilerek bu tarikle dahi neşr-i maarife himmet kılınmakta ise de hidemat-i devletin her nevine kesb-i kabiliyet ve mekâtib-i hususiyede ikmal-i malûmata tahsil-i liyakat etmek için Avrupa'nın en büyük mektepleri raddesinde yanj her sınıf ahalinin müstaidan-i etfaline mahsus olmak üzere bir mekteb-i umumi-i idadi tesisi ve Galatasaray binasının buna tahsisi emir ve ferman-i maarif-unvan-i Cenab-i Şehenşahi iktizay-i âlisinden bulunmuş olmasıyle mekteb-i mezkûrun suret-i tesis ve teşkiline dair bir nizamname yapılarak istek edenlerin yazılmak üzere şimdiden neşir ve ilân

¹¹ Yeni Tasviriefkâr, aynı sayı.

¹² Le Baron İ. de Testa, aynı eser, Sa. 511

olunması lâzimededen olduğu gibi mekteb-i mezburaya münasip bir isim verilmesi dahi iktizay-i halden olduğuna binaen bunun *Mekteb-i Sultani* nam-i celili ile yadolunması ve işbu mektebe bir Nazır-i sani tayini icabederek mekteb-i idadi-i askeri ders Nazırı Kaymakam İsmail Bey lisan aşına ve liyakat ve dirayetli bulunduğundan onun Nazır-ı sani tayini...,¹³ istizam olunuyor ve bu tezkere üzerine irade çıkıyor.

M. Bourée, Fransız Hariciye Nazırına gönderdiği 29 Nisan 1868 tarihli¹⁴ tahriratta Galatasaray lisesinin açılmasına ve talebe kaydına başlanılmasına irade çıktığını bildiriyor ve "ihtimam ile yazılan bu vesika, Avrupa'da mevcut örneğe göre İmparatorluğun bir müessese kurma zaruretini tesbit ediyor. Yeni lise her sınıftan ve her dinden talebe kabul edecektir. Talimatı her talebeyi dininin icaplarını ifaya mecbur tutmaktadır. Fakir bir aileden olup hakiki bir zihni kabiliyet gösteren talebe için burslar tahsis olunmuştur. İcabına göre beş veya altı sene sürecek tahsil sonunda diploma alacak talebe umumî hizmetlere veya askerî ve sivil yüksek okullara girebileceklerdir. Şimdiden okula müslüman, ermeni, katolik, grek, musevi ve bulgar olmak üzere 300 talebe kayıt için müracaat etmiştir. Bu müsaraat, İmparatorluğun muhtelif unsurları arasında manevî bir bağ teşkil ederek halen kendilerini bir birinden ayıran batıl fikirleri de söndürmeye yarıyacak bir reformun başarı ile neticelenmesine hayırlı bir alâmettir „ diyor.

20 Mayıs 1868 tarihli ve 304 sayılı İstanbul Gazetesinde resmî bir ilânda Maarifin ehemmiyetine işaret edildikten sonra Mekteb-i Sultani adı ile bir mektep açıldığı izah ediliyor ve "bu lütuf ve inayet-i seniyyeden istifadeye umum ahali taraflarından müsaraat olunmak lâzimedendir. Zira bu mektepte beş sene okuyup şahadetname alacak çocuklar istedikleri halde hidamat-i Devletle istihdam için saire müreccah tutulacaklardır„ diyor ve bundan sonra mektebe kabul şartlarını ve yatılı ve yatisız talebeden alınacak ücretleri bildiriyor. Bu ilân Devletin resmî gazetesi olan Takvim-i Vekayi'de de neşrolunmuştur.

¹³ « Mekteb-i Sultaninin ellinci sene-i devriye-i tesisi münasebetile » lise idaresi tarafından 1918 de neşredilmiş olan risale, Sahife 4-5.

¹⁴ Le Baron de Testa, aynı eser, Sa. 517.

Galatasarayın tesisi hakkında irade çıktıktan sonra mektebin on maddelik nizamnamesi gazetelerle neşrolunmuş, bu nizamnamenin Türkçe, Rumca ve Ermenice baskıları da ayrıca çıkarılmıştır. İstanbul Gazetesinin 16, 17 ve 18 Haziran 1868 tarihli ve 323, 324 ve 325 sayılı nüshalarında sureti neşrolunan nizamnamenin 4 üncü maddesinde, okulda okunacak dersler “ lisan-i Osmanî, Fransız lisanı, ahlâk ve adap, kavanin ve tıp ve eczacılık fenlerinin tahsiline lâzım olacak kadar lâtin lisanının mebadisi, iştikakâtı Yunaniye, Tarih-i Osmanî ve umumî, umum coğrafya ile memalik-i mahruse-i şahanenin ziraat ve ticaret ve sınaat ve ahval-i mülkiye coğrafyası, riyaziyat-i âdiye ve âliye, ilm-i heyet, cerr-i eskal ve cihet-i ameliyatı, hikmet-i tabiiye ve kimya, tarih-i tabii, mebadi-i ilm-i hukuk, ilm-i idare-i mülkiye, mebadi-i ilm-i hitabet ve edebiyat, resm-i hattî ve resm-i âdi, muhasebe ve defter tutmak ve mevadd-i ticaret dersleri olacak ve bunlardan başka Mekteb-i Sultanide bir idmanhane tertip olunup bu idmanhanede şakirdanın sinlerine göre her türlü alât ve edevat bulunacağından şakirdan-i mezkûr bütün müddet-i tahsilîyelerinde jimnastik fennini dahi talim ve tahsil edeceklerdir. Rum ve Ermeni lisanları zatiyata ait olduğundan umum derslerinden addolunmayıp ancak bu makule şakirdanın familyaları tarafından talep ve istida olunduğu surette elsine-i mezkûre dahi talim, olunabileceği tesbit edilmiştir. Nizamnamenin 5 inci maddesi “her sınıf şakirdan mensup olduğu millet ve mezhebinin âyin ve âdatını ifaya mecbur olacağından millet-i müslime şakirdanı mektebe mahsus olan cami-i şerife devam ettirilip vazaif-i diniyelerini talim etmek üzere mektepte mahsus bir hoca bulunacaktır. Kezalik millet-i gayr-i müslime şakirdanı dahi mensup oldukları mabetlere gönderilip vazaifi mezhebiyeleri cemaat rüesaları ile familyalarının matlubu veçhile talim ettirilecektir,, şeklinde tesbit edilmiştir.

Galatasaray lisesinin ilk müdürü fransa tebaasından M. de Salve, müdürlükten istifa ederek Fransa'ya döndükten sonra lisenin kuruluşu hakkında *Revue de Deux Mondes* mecmuasının 15 birinciteşrin 1874 tarihli sayısında *L'enseignement en Turquie - Le Lycée Imperial de Galata - Seraï* başlığı altında neşrettiği bir makalede ¹⁵ Türkiyede Türkler için o vakte kadar ilk öğretim ile

¹⁵ M. de Salve'in bu makalesinin tarafımdan yapılan tercümesi Galatasaray

yüksek öğretim arasında bir orta öğretim müessesesi kurulmamış olduğundan bahsederek :

“Bu teessüfe değer boşluk, hâkim milletin seviyesini diğer unsurların seviyesinden aşağı indiriyor ve yüksek okullar ile umumî hizmetlere girenlerin iktidarsız veya kâfi derecede hazırlanmamış olmalarını mucip oluyordu. Bu hale nihayet vermek için büyük masraflar ihtiyar edilerek Paris'te kırk osmanlı talebesi bulunuduruluyordu. Bunlar, orada mümtaz öğretmenlerden ders alıyor, sonra Türkiye'ye avdet ediyorlardı. Maatteessüf, teşkilâtındaki noksandan dolayı bu “Paris Mekteb-i Osmanisi,, kendisinden beklenen neticeleri vermedi ve lâğvedilmeğe mecburiyet hasıl oldu.,, dedikten sonra sözü Galatasaray lisesinin nasıl tesis edilmiş olduğuna naklederek “Bu şartlar dairesinde, çocuklara ailelerinin nezareti altında tahsillerini tamamlamalarını temin edecek ve hangi okuldan olursa olsun, iyi terbiye görmüş bir adam için elzem olan edebî ve fennî bilgileri verecek okullar kurmağa teşebbüs etmek pek tabii görünüyordu. Fransa Büyük elçisi Mösyö Bourée İstanbul'a gelir gelmez buralarını dikkate alarak Osmanlı hükümetini imparatorluğun muhtelif şehirlerinde orta öğretim için liseler tesisine teşvik etti ve bu hayırhahane teşebbüse Sultan Abdülaziz ile vükelâsının dikkatlerini celbe muvaffak oldu. Mösyö Bourée, bu hususta kendilerine telkin ve ilhamlarda bulunmakla beraber kendi arzularını muvaffakkiyetle tetviç için elzem olan tedbirleri de onlara kabul ettirdi. Bu vesile ile Mösyö Bourée'nin uğradığı hücumlar, düşmanlarının bu müessesenin ehemmiyetini ve Osmanlı hükümetine yapabileceği hizmeti takdir etmekte olduklarına delâlet eder.

“Beyoğlunda, Boğaza nazır, kışla olarak inşa edilmiş olan Galatasarayın güzel binası, ilk tecrübe için münasip görüldü. Vilâyetlerde açılacak liselere nümune hizmetini görmek üzere orada bir nümune lisesi tesisi kararlaştırıldı. Bu müessesenin tesisine hâkim olan muzaaf fikir şu idi : Biri memlekete ecnebi bir lisanla verilecek bir tedris idhal etmek, diğeri umumî hizmetlerde mütesavi haklarla istihdam edilebilecek bütün vatandaşları ha-

Lisesinin 50 inci yıldönümü münasebetiyle neşredilen risalede Fransızca aslı ile birlikte çıkmıştır. Bu tercümenin buraya aldığım parçalarının ifadesi bugünkü dile göre değiştirilmiştir.

zırlamak için, yerli ırkları uzlaştırmak üzere ciddi bir teşebbüste bulunmak. Bu proje, büyüklükten hâli değildi. Fakat tatbikatta o kadar garip güçlükler gösteriyordu ki hemen umumiyetle tatbik kabiliyetini haiz görünüyordu.,, diyor.

M. de Salve, sözüne devam ederek : “Şarkta terakkiyi temin ve tevsî için o kadar çok uzun zamanlar gayretlerini birleştirmiş ve uzlaştırmış olan Sadrazam Âli ve Hariciye nazırı Fuat Paşalar, 1868 senesi ilk aylarında Mösyö Bourée ile kati surette itilâf etmişler ve yeni müessesenin dayanacağı esasları aralarında kararlaştırmışlardı.

“Hükümet, Müslimler, Gregoriyen ermeniler, rumlar, bulgarlar, Ermeni katolikleri, Lâtin katolikleri ve museviler için yüz elli meccani talebe tahsisatı verdi. Parasız girmek hakkı ancak Osmanlı tebaasına hasredilmişti. Fakat ücretini vermek şartıyla cins farkı gözetmeksizin herkes okula girebilecekti. Hükümetçe verilen 400.000 franklık tahsisat, hemen binanın okul haline ifrağına ve eşya ve ders levazımı ile fennî kolleksiyonların satın alınmasına tahsis edildi. Bundan başka lisenin âdi masrafları için senelik 500.000 frank kadar tahsisatı vardı. Sonraları bu tahsisatın fazlalığından bahisle acı acı şikâyet edenler oldu. Hakikatta ise bu müessese, hükümete diğer yüksek okulların her birinden daha az yük oluyordu. Okulda bir talebeye isabet eden masrafın ortalama mikdarı, gerek bizim Fransa’daki liselerimiz, gerek Paris’teki Osmanlı Mektebi talebesine tahsis edilen masraftan daha az bulunuyordu.

“Okulun ve tedrisatın büyük bir kısmı, Osmanlı Hükümetinin talebi üzerine Fransa Maarif Nazırı tarafından gönderilen ve Osmanlı Maarif Nazırının emri altına konulan Fransız memurlara tevdi edilmişti.

“Almanlar, İtalyan jezvitleri ve museviler tarafından şarkta açılmış olan bir çok okullarda görülen muvaffakiyetler, Mösyö Duruy’nin nazarı dikkatini celbetmiş olduğundan Akdeniz kıyılarındaki mühim merkezlerde Fransız okulları açmayı tasmin etmişti. Bu okulların murakabesi vazifesini Atina’daki Fransız okuluna tevdi etmeyi düşünüyordu. Galatasaray Türk lisesinin açılması kendi arzularına o kadar temas ediyorki bütün kuvvetiyle bu tasavvuru teşvik etmemesi mümkün değildi.

“Tedrisat, Fransızca olacak ve edebiyat, tarih, coğrafya, ri-yaziyat, Ulûmu tabiiyeyi ihtiva edecek ve Türkçe Arabî ve Fari-sî dahi ayrıca okunacaktı. Yunanca ve Lâtince dersleri iştikakâtı feninyenin anlaşılmasını kolaylaştıracaktı. Yunanca talebenin kıs-mı azami için ruzumere muamelâtta istifadeyi mucip olacak, lâ-tince de İslav ırkına mensup talebeyi bilhassa alâkadar edecek-tir....” diyor.

Galatasaray Lisesinin açılması kararı o sırada İstanbul bası-nında çok ilgi uyandırdı.

İstanbul Gazetesinin 5, Mayıs. 1868 tarihli ve 293 numaralı sayısında “Halimiz,, başlığı altında çıkan ve ifadesi o zaman için dikkate değer derecede sade olan bir makalede “Her millet iler-liyor, he millet zengin olmya çalışıyor, biz niçin böyle kalıyoruz? civarımızda bulunanlar bizi daima geçmiye çabalıyor. Biz neden günden güne gerilemeyi ihtiyar ediyoruz? Çocuklarımızın her türlü masarifine lüzumundan ziyade para sarfediyoruz. Tahsiline niçin parayı esirgiyoruz?

“Her türlü sefahet yolunda mamelekemizi harcederiz; bir kitaba on kuruş vermeye veya hiç olmazsa kırk para verip te gazete almya ne sebepten dolayı kıyışamıyoruz? Bu gidişle nasıl ilerle-meyi düşünüyünüz? Bu gidişle bu halde de kalamıyacağız. Şimdi karşıda Mekteb-i Sultani yapıldı ki ilân olunan nizamâtından anla-şılacağı üzere bundan alâ ve muntazam mektep olamaz.

“Artık mektebimiz yok lâkırdsını ortadan kaldırmalı. Bakalım kaç kişi çocuğunu verecek?

“İşte mektep, işte muntazam mektep, işte Avrupalılarınki gibi mektep. Haydi bakalım çocukları verelim ve paramızı sakınmya-lım. Oradan yetişecek, çocuklarımızdır şimdilik bizi kurtaracak. Onlar oradan çıktıktan sonra daha bize ne mektepler açar . . . ” deniliyor.

Terakki gazetesinin 12. Rebiülahir 1286 (22. Temmuz. 1869) tarihli sayısında Hayrettin imzasıyla¹⁶ çıkan bir makalede “mek-

¹⁶ Polonya mültecilerinden olan bu zatın o tarihlerde İstanbul’da Fran-sızca ve Türkçe çıkan gazetelerde, bilhassa Terakki ve Basiret’te Hayrettin imzasile bir çok makaleleri vardır. Hayatı hakkında Ekrem Reşat ve Osman Ferit tarafından 1326 (1910) da neşrolunan Nevsal-i Osmani’nin ikinci sene-sinde rahmetli Faik Reşad’ın makalesine müracaat. (Sa. 155-161).

teb-i Sultaninin atide ne hal ve heyet kesbedeceđi Şimdiden cez-
m olunmaz. Ve belki andan bahse lüzum görölmez ise de esasen
bu mektebin tesis ve küşadı ecnebinin memalikimizde olan ihtiraat
ve icadâtının en ziyade menafi-i ecnebiyyeden hâli ve azâdesi ol-
duğundan sezavar-i tahsindir. Çünkü garbiyyunun Şimdiye kadar
şarkta tesis ve inşa eyledikleri mekteplerin hiç birisi ehali-i şarkın
menfaatına hizmet edebilecek raddede değildir desem yalan söy-
lemiş olmam. Zira kâffesi ya katolik veyahut Protestan mezhep-
lerinin hüsn-i intişarı emel ve maksadına mebni yapılmış mahaller
ve derunlarında okunan dersler de öyle derslerdir. Şark ahalişi
ise herkes salik olduğu din ve mezhebin ahkâm ve muktazayatını
müdrük ve icabat-i diniye ve mezhebiyesini tahsil ve taallüm ede-
cek mekteplere malik olduğundan bu gibi şeyleri aherden telak-
kiye ihtiyaçtanberi olduklarından mekâtib-i mezkûre müessisleri-
nin efkârını tervice hizmetten başka bulunduğu mahallin sekeneşi
hakkında zerre kadar bahş-i menfaat edememekte idi.

“Şarkın millet-i hakimesi ve sekene-i şarkiye meyanında olan
mezahib-i muhtelifeshabının kısmı azâmı olan millet-i islâmiye Av-
rupahılar arasında intişar-i islâmiyet için çalışmaz ve kendilerinin
cümle-i hasais-i hasenesinden olan sadelik ve gill ü gıştan âzadelik
şerefine Avrupa halkının vusulünü anların tevessü-i daire-i medeni-
yetlerine havale eder. İşte bu sebepten dolayı memleketimizde lâzım
olan mektep, Avrupa'nın Maarif-i müktesebesini mülkümüze celbe
medar olacak mektep idi ki mekteb-i sultani de o misilli umur-i
mezhebiye ve mevaddı diniyeye müteallik dersler okutturulmayıp
tedrisatı umumun muhtaç-i tahsili olduğu ülüm ve maarife münha-
sır olduğundan o lüzum ve talebe kâfidir der ve binaberin tak-
dir ve tahsin eylerim., denildikten sonra Türkiye'nin en çok muh-
taç olduğu müsbet ilimlerin Galatasaray lisesinde öğretilmesinin
memlekete çok faideler temin edeceği belirtiliyor.

M. de Salve, sözü geçen makalesinde “Fransa'nın mümessili
tarafından tasavvur ve ilham edilen,, idaresi için “Fransa'dan çok
mikdarda memur getirtilen,, “hasılı fransız nüfuzunun bütün şarkta
genişlemesini amaç edinen,, Galatasarayın açılmasından doğan
meselelere geçerek :

“Prensplerinde ve teşkilâtında bu kadar ahrarane olan bu
müessesenin gerek dahilde, gerek hariçte maruz kaldığı muhalefet

ve şikâyet hakkında tam bir fikir edinmek müşküldür. İmparatorluğa birlik ve kuvvet verecek her teşebbüsü teşvike tabiatıyla pek az mütemayil olan Rumlar, lisanlarına pek az bir zaman tahsis edilmiş olmasından şikâyet ediyor, hiç memnua görünmiyorlardı. Kısmen İspanyol oldukları halde engizisyon tarafından memleketlerinden tard ve teb'id edilmiş olan museviler de vaktiyle kendilerini zarara uğratmış olan dini, muhafazakârlık dolayısıyla çocuklarını bir Hristiyan tarafından idare edilen bir islâm müessesesine vermekte tereddüt ediyorlardı. En az müteassıpları, dindaşlarına musevi dinine göre hazırlanmış hususi bir gıda verilmesini istiyorlardı. Bu ise bin türlü müşküller çıkaracak ve prensip olarak tesis edilmek istenilen birliği daha başlangıçta ihlâl etmiş olacaktı.

“Katolikler de memlekette dağılmış olan bütün dinlere mensup unsurları yanyana toplıyan ve hepsine aynı himayeyi gösteren bir müesseseye müzaheretten imtina ediyorlardı. Galatasaray lisesi açılmadan önce Papa tarafından ittihaz edilen bir karar¹⁷, Katolik ailelerini çocuklarını okula yazdırmaktan menediyor ve aksi halde kilisenin himayesine mazhar olamayacaklarını ilân eyliyordu. Bu memnuiyet bir kaç ay sonra yenilenmiş ve umuma ilân olunmuştu. Katolikler, muhtelif ırkların bir arada bulunması gûya katolik çocuklarının ahlâkına tesir yapacağından korkuyordu. Halbuki okulun ilk iki senesinde fena hareketlerinden dolayı tar-dedilen katolik talebenin sayısı, diğer dinlere mensup talebenin mikdarından beş defa daha fazla idi.,” diyor.

Engelhardt, musevilerin de Galatasaray'a çocuk göndermeğe muhalefet ettiklerini anlattıktan sonra “fakat Roma'daki Papalık makamının Petersburg Kabinesi ajanlarının verdiği muhalefet işare-tine parlak bir surette iştirak edeceği umulmazdı. İstanbul'daki Katolik *vicair général*'i; dinî âyinlerin okul dışında yapılmasına kat'î surette müsaade ettiği halde papa, üst üste neşrettiği iki

¹⁷ Gerek M. de Salve'in makalesinde, gerek Ed. Engelhardt'in eserinde (cilt 2, Sa. 14) sureti neşredilmiş olan bu kararın metni şudur.

« Parentes qui bonâ fide egerunt, si promittan, quam primum prudenter poterunt, se filios à lycaeo ablaturos, ad sacramenta admittantur. Qui verò vel hoc ipsum promittere renuant vel in posterum abstinato animo filios immittere in lycaeam ausi fuerint, à sacramento arceantur.»

(Roma, dalla propaganda, 21 Aprile 1869)

emirname ile Katoliklere Galatasaray'a gitmelerini yasak etti. Bu, Katolik tebaayı Devlet hizmetinden uzaklaştıracak bir nevi iytizal idi. Aynı zamanda bu tebaaya okulda okumayı temin eden Türk Hükûmetinin liberal ruhu ile tezat teşkil eden bir hareket idi. Le Monde gazetesi, o sırada diyordu ki muhtelit liseyi Fransa tuttuğu müddetçe o lise yaşar. Eğer Fransa bu işten çekilirse birbirine zıt unsurların nefret ve kinleri yenilerek vücuda getirilmiş olan bu bina, bu nefret ve kinlerin darbesiyle çöker. Papanın, Katolikleri okula girmeyi yasak eden emirnamesini Şeyhülislâm çok tasvip etti. Eğer ülemanın reisi, eski nüfuzunu İstanbul'da halâ muhafaza etmiş olsa idi Osmanlı kabinesi, bu Babil Üniversitesinin yaratıcısına o kadar müsaadekârlık göstermezdi,¹⁸ diyor.

Engelhardt sözüne devam ederek "Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu içinde her zaman yardımcı ve organı olarak tanıdığı bir kuvvetin bu az hayırhah olan tavrı, bu alenî düşmanca hareketi Fransız Sefaretini çok müşkül bir duruma soktu. Bu hususta Papa Hükûmeti nezdinde faal bir teşebbüste bulunduğu aşikârdır," diyor ve bunun üzerine papanın, Katolik talebenin Galatasarayına girmemesi için koyduğu yasağı kaldırdığını yazıyor.

Papanın katolik talebeye Galatasaray'a yazılmayı yasak ettiği havadisi o sırada çıkan Türk gazetelerinde de görülmektedir. İstanbul gazetesinin 24. Ağustos. 1868 tarihli sayısında görülen bir fıkrada "bu hafta Avrupa'dan tevarüd eden gazetelerin mütalâasından istinbat olunduğu üzere Papa Hazretleri Dersaadette mukim Lâtin Piskoposuna ve Ermeni *Katolik patriğine* tahrirat tastiri ile Katolik çocuklarının dinsizler, yani islâmlar ve şizmatik yani Katolik olmayan Hristiyanlar ile beraber mekteb-i mezkûre devam etmelerine müsaade olunmamasını şediden emir ve tenbih eylemiştir.

"Malûmdur ki Rum Patriği dahi bundan akdem mektebi mezkûrda ümmülfünun addolunan Yunan lisanının tedris olunmıyacağını bahane ile Rum çocuklarını mekteb-i mezkûra gitmekten men eylemişti.

"İşte medeniyet eshabı iddiasında olan Hristiyan milletlerinin başlıca iki şubesi, yani ruesay-i ruhaniyesi intişar-i ülum ve fûnun maksadiyle yapılan bir mektebin küşadına hail olmak istemiştir.

¹⁸ Ed. Engelhardt. aynı eser, cilt 2, Sa. 14.

Şimdi taassup hangi tarafta kaldı ? İslâmda mı, yoksa Hristiyan-
da mı? Artık ehl-i insaf söyleyin. Şüphe yok ki Hristiyan-
da kaldı.,,

İstanbulda çıkan Terakki gazetesinin 1. Temmuz. 1869 tarihli
ve 172 sayılı nüshasında da şöyle bir fıkra görülüyor. "Papa
Hazretlerinin Galatasaray mektebine çocuklarını veren Katolik-
lere lânet tehdidi vermiş olduğunu ve bunun icrasına kalkıştığı
halde Devlet-i Aliye dahi jezvit rahiplerini memalik-i saltanat-ı
seniyeden tard edeceğini hâki Viyana'da tabolunan Nouvelle
Presse Gazetesine Beyoğlundan bir telgrafname keşide olunmuş
ve sureti dahi Courier d'Orient gazetesinde görülmüş ise de bu
havadisın esası makrun-i sıhhat olup olmadığı meçhuldur.,,

O sırada Londrada yeni Osmanlılar Cemiyeti adına Namık
Kemal ve Ziya Paşa tarafından çıkarılmakta olan Hürriyet gaze-
tesinin 21. Eylül. 1868 tarihli sayısında *Avrupa Akademilerinden
biri azasından Türkçe bilir, Osmanlıları sever, insaniyete hizmet
eder bir zat tarafından reside-i dest-i mesruriyetimiz olan mektu-
bun hülâsasıdır* başlığı altında şu fıkra görülüyor :

"Hürriyetin beşinci nüshasında Osmanlıların ve bilcümle
ehl-i islâmın noksan-i marifetine dair olan mündericâtı, ben-
deniz de tasdik ederim. Size kesb-i refah ve mede-
niyet için ne askerinin kesreti lâzım, ne donanmanın
cesameti. Ne de Galatasarayında Fransız hocalarla dolduru-
lan mektebin muaveneti. Kendi mekteplerinizin tanzimine bakınız.
Bir Türk çocuğunu koca amâmeli hocaların elinden alıp ta keçi
sakallı Fransızlara teslim etmek ne faideyi muntîç olur? İşin daha
kolayı var. En evvel ülemanızı besleyiniz ve ekser müderrislerin
başı kesafet-i amâmeden haricen ne kadar heybet kesbetmiş ise
batınan o kadar hâli olduğunu isbat ediniz. Vakitlerini yalnız
âhirete faidesi olan ulûma hasretmesinler; biraz da tarih gibi,
hikmet-i tabiiye gibi, dünyaya elzem olan maarife baksınlar. İnsan
bittabi vefat eder; fakat memat için değil, hayat için halk olun-
muştur.,,

Abdülaziz'in huzurunda Ermeni cemaatının sadakatinden
bahsederek bir nutuk irat eden Ermeni Patriğine, Padişah tarafın-
dan verilen ve Terakki gazetesinin 6 Birincikânun 1869 tarihli sa-
yısında çıkan cevapta "... her sınıf tebaamın zahmetsizce tahsil-i
ilim ve maarif etmesi için mahsusan bir mektep teşkil olundu.

Orada bilâistisna talim ve terbiyeleriyle ilim ve maarif terakki bulup saadet-i halleri matlup-i mülûkânemdir.,, denilmektedir.

Engelhardt, sözü geçen eserinde Galatasarayın açılmasının Türkler üzerine yaptığı tesiri izah ederken “Müslümanlara gelince denilebilir ki bir yabancı markasını aleni olarak taşımakta olan bir müesseseye az mütemayildiler. Bu müessese eskidenberi Hükümet okullarında öğretimin parasız olmasını temin eden usulü de buzuyordu. İlk defa olarak liseye tayin olunan Türk Müdür Muavininin işe başlamasına âmiri bulunan Nazır müsaade etmemiştir.,, (Cilt 2, sahife 15) diyor.

Yukarıda adı geçen Hayrettin’in, Courier d’Orient gazetesinde Fransızca çıkan makalesinin İstanbul gazetesinin 22. Haziran 1868 tarihli sayısında neşrolunan tercümesinde Galatasaray hakkında çıkarılan şayialardan bahsedilerek “ecnebiden tavzif olunan bu makule fesede bhusus Mekteb-i Sultaniyi hedef-i itiraz ederek Mekteb-i mezkür hakkında ehali-i müslimenin nefretini davet ettirmek üzere bu mektepten efkâr-i Franseviyenin tegallüp ve tesiri ile ehali-i müslimenin kavaid-i diniye ve hâk ve âdat-i kadimeleri mahiv ve nabadid olacak ve bu mektepten ecnebler idare-i Hükûmete dahil olacak ve bu cihetle artık Türkiye Türklere kalmıyacaktır diye ika-i fesat eylemekte ise de fakat bu ifadat vuku-i halin taban tabana aksi ve zıddıdır. Şöyle ki elyevm Türkiye mühendis ve maliyyun ve fabrikatör ve muallimleri ecnebiden celp eylemeye mecbur olduğu gibi ahalinin bunların maharet ve kabiliyetini tahkik edebilecek derecede kesb-i malûmat etmemiş olduğundan bunların vazifelerini lâyikile icra eylemeleri maddesi bu babta kendilerinin garazsızlığına ve masalih-i Osmaniyenin gene Osmanlıların marifetile tesviye olunmak babında olan arzularına mebnidir. Mekteb-i Sultani terakki ettiği halde bir kaç seneden sonra Hükûmeti seniyeinin idare cihetile memurları artık eenebiden celp etmesine haceti olmayıp kendi tebaası beyninde intihap edeceği ve mekteb-i mezkûre devam edecek şakirtlerin hepsi memuriyetlerinin icabeylediği malûmatın müstakil erbabı olmaları eğerçi tabii ise de diğerlerinin kabiliyetini tahkik eylemek derecesinde malûmat-ı umumiyeyi tahsil edecekleri bedihidir ve memuriyetlere girdikleri halde öyle olur olmaz adamlardan iğfal olunmayacak ve Türkiye bir takım şarlatan ve cahil heriflerin melceidir denilmeyecektir. Fakat bazı islâmlar acep bu mektepte vuku bulacak

dinlerin ihtilâtında çocuklarımızın itikadat-i diniyelerine hâle gelmez mi deyu sual edebilirler ise de hayır bu ihtilât her bir tarafta caridir. Her bir tarafta islâm çocuklarının Hıristiyan ve yahudi ve farmason çocuklarıyla ihtilât ve münasebatı vardır. Öyle ise mektebin içinde bu ihtilâtın hiç bir vakitte su-i tesiri olamaz. Bunun olsa olsa ekser meyhane ve kumarhane vesair fena mahallerde netayic-i vahimesi olabilir. Bundan sarf-i nazar çocuklarımızı beray-i tahsil nazarlarımızdan uzak olarak Avrupa'ya gönderdiğimiz vardır. Maamafih bunlar Mekteb-i Sultanide daima nezaretimizin altında ve rüesay-i ruhaniyemizin taht-i himayetinde bulunacaklardır. Ve alacakları dersleri hakkında bir şüphemiz olduğu halde sesimizi çıkarabiliriz. Avrupalıların ülum ve maarifi dinimizi hiç bir tehlikeye koymıyacaktır. Bu cihetle din-i islâmın, envar-i ulûm ve maariften hiç bir korkacağı yoktur...,, demiştir.

Engelhardt, sözü geçen eserinde (Cilt 2, sahife 13) Galatasaray lisesinin açılmasının yaptığı tesiri izah ettiği sırada bu olayın Rus Elçisinin neşesini kaçırdığını ve lisede kendi dillerine kâfi derecede mevki verilmediği için liseye kayıt olunmaktan kaçınan Rumları tasvip ettiğini yazıyor ve bu hususta Fuat Paşa'nın "Bu meselede Rusların aldığı muhalif tavır, benim doğru yolda olduğumu bana gösterir., dediğini yazıyor.

Diğer taraftan İstanbul Gazetesinin 18 Mayıs 1868 tarihli sayısında çıkan bir fıkrada "dersleri yalnız fransızca olmak üzere Dersaadette küşadına ruhsat verilen mektep misilli dersleri yalnız rusça verilmek üzere bir mektep küşadına daha müsaade olunmasının Rusya Dersaadet Sefiri General Ignatieff tarafından Babıâliye teklif olunduğu beyaniyle bu bapta Fransa'ya ita olunan müsaadatin Rusya hakkında diriğ buyrulmasının mümkün olamayacağı'nın ifade kılındığı geçenlerde Almanya gazetelerinin birinde görülmüş ise de Beyoğlunda tabolunan La Turquie Gazetesi Babıâlinin bu mektep hakkında Fransaya hiç bir gûna müsaadesi olmayıp ancak kendisine tebliğ olunan tasavvurati biletraf tahkik ve tetkik eylediğinden ve Fransa'nın muradı ise Dersaadette bir mektep açmak olmayıp ancak bir takım gençlerin tahsil-i ulûm ve maarif için Avrupaya azimetlerine hacet kalmamak üzere Dersaadette mükemmel bir mektep ihdası idiğinden bahsile Mekteb-i Sultani tesmiye olunan işbu mektebin sunuf-i ahali hakkında feva-

id-i külliyei müeddi olacağını ve Rusya'nın bu bapta zerre kadar müdahale etmeye hakkı olmadığını ifade ve tizkâr eylemiştir., denilmektedir.

Lisenin ilk müdürü, müessesede ne gibi güçlüklerle maruz kaldığını anlatırken:

"Bütün talebeye aynı gıdanın verilmesi, ev idaresi bakımından mahallî itiyadlar, lisanların tenevvüü, muhtelif dinlerin icapları, ecnebîler tarafından idare edilen bir okulun idaresi ve intizam ve inzibatı için o kadar müşküller doğuruyordu ki bir çok ailelerin yeni müesseseye çocuğunu vermekte tereddüt etmelerinden, hatta okuldan mütehaşi kalmalarından hayrete düşmemelidir.

"Çok defalar başgöstermiş olan bir korku vardı ki o da öğretmenlerin talebe arasında din propagandası yapmaları ihtimaliydi. Filhakika böyle bir propaganda, müslüman bir memlekette, kendi mezheplerinin idaresini daha başlangıçta istemiyerek itimatsızlık izhar eden Katoliklerin hareketinden daha az şayanı hayret olurdu.

"Bu kadar müşkülâta ve halkın okula karşı alacağı vaziyetin zihinlerde tevlit edebileceği şüphelere rağmen lise 1. Eylül. 1868 tarihinde açıldı¹⁹. Ve daha ilk günlerinde talebesinin adedi "341," e baliğ oldu ki milliyetleri itibariyle şu yolda tasnif edilebilir:

"147 müslüman
48 Gregoriyen ermeni

¹⁹ Galatasaray lisesinin ilk Türk talebesinden olup on dört buçuk yıl bu müesseseyi idare etmiş olan rahmetli Abdurrahman Şeref Efendi üstadımız, lisenin kuruluşunun 50 inci yıl dönümü münasebetiyle neşredilen risaleye yazdığı makalede okulun açılışından bahsederken «Fuat Paşa nümune-i imtisal olmak üzere hafidi Hikmet Beyi mekteb-i sultaniye leyli kaydettirmiştir.

"Mekteb-i sultani 1868 senesi Eylülünün 1 inde (20. Ağustos. 1284) tedrisata başlamıştır. Bütün muamelât ve kuyudatı Fransızca idi. Tuna ve Edirne Vilâyetlerinden gönderilen Bulgar çocukları erken geldiklerinden en evvel onlar kaydolanmışlardı. Abd-i âciz 224 üncü şagirdim ve mektebin küşadından on gün sonra dahil oldum. Çok geçmeden şagirdanın adedi 500 e baliğ oldu.

"Mavuzialehine muvafık olmak için mektebin tedrisatında aslolan Fransızca ve ülüm ve fûnun idi. Lisan-i Türki ve arabî ve farişiye de yevmiye iki saat, yani umum derslerin beşte ikisi tahsis kılınmıştı. Gerek Fransızca ve fûnun ve gerek elsine-i şarkiyeyi hariçte evvelce az çok tahsil etmiş talebe bulunduğu cihetle, her biri müktesebat-i mütakaddimesine göre tasnif edilmiş ve yalnız beş sınıf açılmış idi. En yüksek sınıfta (beşinci) dahil olanlar üç sene sonra ikmal-i tahsil ile diploma aldılar. (1287 - 1871)

36	Rum
34	Musevi
34	Bulgar
23	Lâtin Katolik
19	Ermeni Katolik
341	Yekûn.

“Talebeden “240,,ı hiç Fransızca bilmiyordu. “60,,ı biraz okuyup yazabiliyor, fakat anlayamıyorlardı, yalnız kırkı Fransızcayı oldukça biliyorlardı.

“Lise açılır açılmaz idare, evvelce tahmini mümkün olmıyan bir takım müşkilât arasında kaldı. Bunlardan bazılarının sayılması bu hususta bir fikir verebilir. Kuran, her müslüman için günde müteaddit defalar apdest almayı emrettiği gibi bazı hallerde yıkanmağı da mecburî tutmuştur. Diğer taraftan ramazan ayında gündüzün İslâmlara her türlü yemek ve içmek memnudur. Ramazanın vakti de seneye göre değişmektedir. İstanbul’da saatlerin hesabı garpteki gibi değildir. Türkler yalnız gurubî saat kullanırlar. Hristiyanlar da daha garbî takvimi kabul etmemişlerdir. Türklerin tatil günü Cuma, Musevilerinki Cumartesi, Hristiyanlarınki Pazar günüdür. Resmî ve dinî bayram ve yortu günleri ne muhtelif milletlerde, ne de aynı milletin muhtelif mezheplerinde müttehit değildir. Gıda itibariyle de Türk, Hristiyan ve Musevilerin itiyatları pek muhtelifdir.

“Birbirine çok defa muarız olan bu zaruretler muamması arasında kolayca ittiba edilebilecek umumî ve yeknesak bir usul takip etmek müşkül oluyordu. Kısmen okulda ikamet etmekte olan öğretmenler bile menşelerinin, seciyelerinin tehalüfü itibariyle tessüfe değer ihtilâflara vesile teşkil edebilirlerdi. Aralarında türkler, fransızlar, ermeniler, rumlar, italyanlar ve ingilizler bulunuyordu., dedikten sonra :

“Bu müsait olmayan şeraite rağmen lisenin mevcudu süratle arttı. Okulun açılışından bir ay sonra talebenin sayısı “403,,e ve senei tedrisiyenin nihayetine doğru “530,, a balığ olmuştı. Bir sene sonra bu miktar, “640,, a vasil oldu. Artışın gittikçe devam edeceği de ümit olunuyordu. Evvelce tahmin olunduğu veçhile baş gösteren ihtiyaçları karşılamak için İstanbul’da İslâm çocuklarına mahsus bir idadi okulu tesisi düşünülmeğe başlandı., diyor.

**Galatasaray Lisesi'nin kuruluşunda hükûmet
tarafından neşrolunan nizamnâmenin
türkçe metni**

مکتبہ سلطانی نظامانی حاوی اعلیٰ نشانہ در

بمقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

بمقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

در مقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

در مقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

در مقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

در مقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

در مقامی مادہ استیضای ممالک دولتی و غیر دولتی اخبار و مواضع مورد نظر و صرفاً به سلطنت سلطانیت تعلیم و تربیت لایق و مورد نیاز و در بابک درجه
نایب مکتبہ نویسنده تالیف و تالیف و تالیف

بودند متنبه عقیده بد برده و او را در رساله و بیانیته موجود قرین برسی علی بن ابی طالب و اشیا قلند خدمت

ایشان مکرر آنک غیر و تجویب و تفسیر معنی کتاب و علم رتبه و سایر امور موجود و آنچه در آن کتاب کلامی مکتوبه است و در آن کتاب است
مکتوبه جوشنای قیوم با کلامی که در آن در آن دوام این حکم اولیو تا کرد در آن کتاب است
مکتوبه برسی بر سیاحتی از اشیا قلوب داعی تا کرد آنک معارفات و آن در آن کلامی مکتوبه است و در آن کتاب است
در سه دوام این حکم اولیو تا کرد در آن کتاب است و در آن کتاب است و در آن کتاب است
خدمت

کرم داعیه و کرم حاجی صورت بر آنان مکرر آنک اجرتی قیوم بر آن کتاب مکرر آنک در آن کتاب است و در آن کتاب است
از خدمت

سنة تسبیح الهادج بقی بر مکتوبه در خدمت هر نفس مریع اولیو بر سر مکتوبه در خدمت و در آن کتاب است
در مکتوبه جوشنای قیوم

مکتوبه مادود اجرت قیوم بر ارادیه قدرت اولیو تا میا کرده اجرت مکتوبه آنک تمامی و با خود بر مکتوبه حکومت سینه عفو ایده جمیع مکتوبه اشیا بر او
در مکتوبه نا اعطای ایده حکم فقط بواسطه با کلامی در مکتوبه اشیا باقی اولیو

مقتضای اجرت قیوم بر عفو ایده مکتوبه اولیو تا میا کرده اجرت مکتوبه اشیا باقی اولیو
بر ساگر افراخته مکتوبه در او در آن مکتوبه اشیا باقی اولیو

در مکتوبه مادود کرم اجرت و کرم مکتوبه در او در آن مکتوبه اشیا باقی اولیو
اولیو تا میا کرده اجرت مکتوبه اشیا باقی اولیو

مکتوبه مادود کرم اجرت و کرم مکتوبه در او در آن مکتوبه اشیا باقی اولیو
اولیو تا میا کرده اجرت مکتوبه اشیا باقی اولیو

Nizamnâmenin rumca metni

ΜΕΚΤΕΒ-Ι-ΣΟΥΛΤΑΝΙ.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΝ ΛΥΚΕΙΟΝ.

ΓΑΛΛΑΤΑ—ΣΕΡΑΙΟΥ.

A

Τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ὀθωμανικὸν Λύκειον συνίσταται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως παρασκευάσῃ πρὸς ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας νέους ἀνήκοντας εἰς τὰ διάφορα θρησκευόμενα, παρέχουσα αὐτοῖς παιδεῖαν ἀνωτέραν καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὸ Λύκειον θέλει ρυθμισθῆ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μεγάλων κτιστημάτων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

B

Οἱ μαθηταὶ συμπληρώσαντες τὰς ἐν τῷ Λυκείῳ σπουδὰς αὐτῶν καὶ ὑποστάντες ἐπιτυχῶς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις γίνονται δεκτοὶ, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ αὐτῶν, εἰς ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Γ

Ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι πενταετής, μὴ περιλαμβανομένων τριῶν ἐτῶν προπαρασκευαστικῆς διδασκαλίας ὑπὲρ τῶν παιδῶν ὅσοι κατὰ τὴν ἐγγρηχὴν αὐτῶν δὲν εὐρεθῶσι κάτοχοι τῶν τὴν προκαταρκτικὴν παιδείαν ἀποτελουσῶν γνώσεων.

Μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς πενταετοῦς κανονικῆς περιόδου τῆς διδασκαλίας, ἕκτον ἔτος δυνατὸν νὰ προστεθῆ, ὅπως πράσῃ τοῖς νέοις τὴν ἀπαιτουμένην εἰδικὴν παιδείαν πρὸς τὸ στάδιον εἰς ὃ προτίθενται νὰ ἐπιδοθῶσι.

Δ

Ἡ διδασκαλία περιλαμβάνει κυρίως.

α. Τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν διδασκομένην καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν.

β. Τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν.

γ. Τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἠθικὴν.

δ. Τὰ πρὸς σπουδὴν τῆς Νομικῆς, τῆς Ἱατρικῆς καὶ Φαρμακευτικῆς ἀναγκαῖα στοιχεῖα τῆς Λατινικῆς γλώσσης.

ε. Τὴν Ἑλληνικὴν ἔτυμολογίαν.

ς. Τὴν Γενικὴν καὶ Ὀθωμανικὴν ἱστορίαν.

ζ. Τὴν πολιτικὴν, διοικητικὴν, ἐμπορικὴν γεωργικὴν καὶ βιομηχανικὴν γεωγραφίαν τῶν προτίστων τῆς Εὐρώπης κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

η. Τὰ στοιχειώδη καὶ εἰδικὰ μαθηματικά.

θ. Τὴν κοσμογραφίαν.

ι. Τὴν μηχανικὴν καὶ τὰς κυρίας ἐφαρμογὰς αὐτῆς ἐπὶ τῆς κινήσεως καὶ τῆς βιομηχανίας.

ιβ. Τὴν Φυσικὴν καὶ Ἀτμολογίαν.

ιβ'. Τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν.

ιγ'. Στοιχεῖα τοῦ Δικαίου.

ιδ'. Στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας.

ιε'. Γνώσεις Ῥητορικῆς Γενικῆς ἱστορίας καὶ Φιλολογίας.

ις'. Γεωμετρικὴν ἰχνογραφίαν, σχεδιογραφίαν καὶ ἰχνογραφίαν.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρμενικῆς καὶ Βουλγαρικῆς γλώσσης εἶναι προαιρετικὴ καὶ διδεται εἰς τοὺς νέους ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν γονέων.

Οἱ μαθηταὶ θέλουσιν ἀσχεῖσθαι τακτικῶς δι' ὅλου τοῦ ἔτους εἰς τὴν γυμναστικὴν. Τὸ Λύκειον ἔχει γυμνάσιον ἐστεγασμένον μετ' αὐλῆς καὶ ὀργάνων ἀρμοδίων διὰ πᾶσαν ἡλικίαν.

E

Οἱ μαθηταὶ εἰσὶν ὑποχρεωμένοι ν' ἀκολουθῶσι τὰ τῆς λατρείας, εἰς ἣν ἀνήκουσιν.

Οἱ Μουσουλμάνοι θέλουσι προσεύχεσθαι εἰς τὸ τοῦ Λυκείου Τέμενος, ἢ δὲ θρησκευτικῆ αὐτῶν παιδεύσει θέλει ἀνατεθῆ εἰς Μολὰν ὀθωμανόν.

Οἱ νέοι τῶν λοιπῶν λατρειῶν θέλουσιν ὀδηγεῖσθαι τακτικῶς εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἑκκοτοῦ λατρείας. Ἡ δὲ θρησκευτικὴ παιδεύσει θέλει διδεται αὐτοῖς κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐπιθυμίαν.

Z

Τὸ Λύκειον δισχευασθῆσεται, ὅπως δεχθῆ ἐφεξῆς 600 τροφίμους. Οἱ ἡμίσεις τῶν μαθητῶν ἔσονται τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας.

II

Οἱ παῖδες γίνονται δεκτοὶ εἰς τὰ προκαταρκτικὰ μαθήματα ἀπὸ ἑνῆς μέχρι δεκατριῶν ἐτῶν, Οἱ κεκτημένοι ἤδη τὴν προκαταρκτικὴν παιδείαν γίνονται δεκτοὶ καὶ πρεσβύτεροι τῶν δεκατριῶν ἐτῶν ὄντες καὶ δικνέονται κατόπιν ἐξετάσεων καὶ κατὰ τὰς γνώσεις αὐτῶν εἰς τὰς τάξεις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Θ

Τὸ Ἀυτοκρατορικὸν Ὄθωμανικὸν Λύκειον δέχεται τροφίμους, ἡμιτροφίμους καὶ ἐξωτερικοὺς μαθητάς.

Ἡ τιμὴ τῆς ὑποτροφίας ὀλοκλήρου ὀρίσθη διὰ τοὺς τροφίμους εἰς λίρας ὀθωμανικὰς 45 ἐτησίως.

Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσι ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ μαθητοῦ τὴν τιμὴν τῶν ἐφοδίων (trousseau) αὐτοῦ, 15 λίρας ὀθωμανικὰς.

Ἀπαξ δὲ καταβληθέντος τοῦ τελευταίου τούτου ποσοῦ ἡ διατήρησις καὶ ἀνανέωσις τῶν ἐφοδίων μένουσιν εἰς βάρος τοῦ Λυκείου.

Ἡ τιμὴ τῆς ὑποτροφίας περιλαμβάνει τὰ κύρια καὶ δευτερεύοντα ἐξόδα, οἷον τὴν τροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν κλινὴν, τὰ τῆς νοσηλείας ἐξόδα, τὰ βιβλία καὶ τὴν γραφικὴν ὕλην.

Οἱ ἡμιτρόφιμοι μένουσι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς τὸ Λύκειον ἐπανέρχονται δὲ τὸ ἑσπέρας οἴκαδε.

Ἡ τιμὴ τῆς ἡμιυποτροφίας εἶναι 25 λίραι ἐτησίως καὶ περιλαμβάνει τὸ γεῦμα τὴν μεσημβρίαν, τὸ ἀκρότισμα εἰς τὰς τέσσαρας μ. μ. τὰς σχολαστικὰς προμηθείας καὶ τὰ εἰς τοὺς τροφίμους διδόμενα βιβλία.

Οἱ ἐξωτερικοὶ ἀκολουθοῦσι τὰς παραδόσεις ἀλλὰ δὲν εἰσέρχονται εἰς τὰ σπουδαστήρια, δὲν λαμβάνουσι τροφήν εἰς τὸ Λύκειον οὐδὲ τινὰ ἄλλην προμήθειαν. Ἡ ἐτησια τιμὴ τῆς τῶν ἐξωτερικῶν μαθητέας εἶναι 6 λιρῶν.

Ἡ τιμὴ τῆς ὑποτροφίας τῶν τροφίμων καὶ ἡμιτροφίμων ὡς καὶ τὰ διδάκτρα τῶν ἐξωτερικῶν πληρόνται καθ' ἑξαμηνίαν ἀνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως ἐκ μέρους τῆς Διευθύνσεως.

Πᾶσα ἀρξέμηνην τριμηνία ὀφείλεται ὀλόκληρος.

Οἱ προσερχόμενοι μαθηταὶ ἐντὸς τοῦ Σχολιακοῦ ἔτους ὀφείλουσι τὴν ὑποτροφίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς δεκαπενθημερίας καθ' ἣν εἰσῆλθον.

I

Ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις ἐπιθυμοῦσα νὰ παράσχη μέσον νὰ μετάρχωσι τῶν εὐεργετημάτων τῆς παιδείας καὶ τέκνα ἀνήκοντα εἰς οἰκογενεῖς ἀπόρους, προτίθεται νὰ παραχωρήσῃ δωρεὰν πολλὰς ὑποτροφίας.

Αἱ Ἀυτοκρατορικαὶ αὗται ὑποτροφίαι ἐπιζητάσσονται μόνοις τοῖς ὀθωμανοῖς ὑπηκόοις. Διαιροῦνται

δὲ εἰς ὑποτροφίας ὀλοκλήρους, εἰς τρία τέταρτα καὶ ἡμίση ὑποτροφίας· προσέτι δυνατόν ἢ Κυβέρνησις, ἂν τὸ ἐγκρίνη, ν' ἀπαλλάξη τὰς οἰκογενείας τῆς τῶν ἐφοδίων τιμῆς.

Ἡ διανομὴ τῶν ὑποτροφιῶν καὶ τῶν τμημάτων αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς τῶν ἐφοδίων δαπάνης ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς Α. ἐξοχότητος τοῦ Κ. Ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Αἱ ἐπιτυχοῦσαι δωρεὰν ἡμισυ ὑποτροφίας οἰκογένειαι δύνανται, κατ' ἐκλογὴν, ἀντὶ νὰ εἰσαγάγῃσι τὰ τέκνα αὐτῶν ὡς τροφίμους πληρόνουςι τὸ ἡμισυ ὑποτροφίας, νὰ τὰ εἰσαγάγῃσι ὡς ἡμιτροφίμους ἀνευ πληρωμῆς τινός.

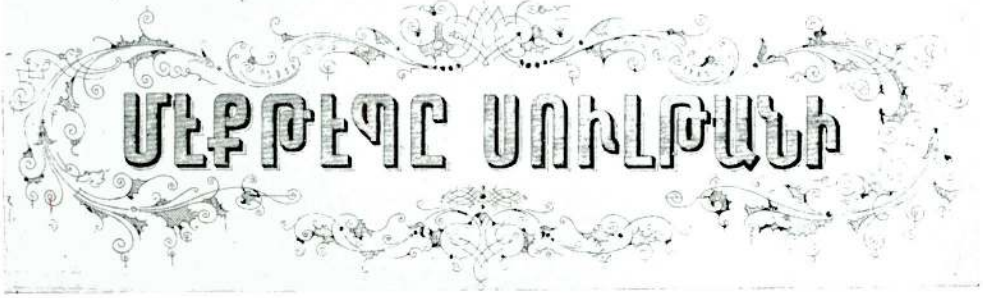
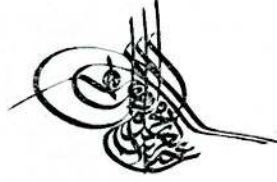
Κ

Ὅσαι οἰκογένειαι ἐπιθυμοῦσι νὰ εἰσαγάγῃσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ὀθωμανικὸν Λύκειον προσκαλοῦνται ὅπως παρουσιάσωσι αὐτὰ εἰς τὴν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν ἐδρεύουσαν εἰς Γαλατὰ Σεράιον καθ' ἑκάστην, πλὴν τῆς παρασκευῆς καὶ κυριακῆς ἀπὸ τὰς 11 καὶ ἡμισείας π. μ. μέχρι τῆς 3 ἡς μ. μ.

Οἱ γονεῖς ὅσοι προτίθενται νὰ ζητήσωσι ὑποτροφίαν ἢ μέρος ὑποτροφίας ὀφείλουσιν, ἅμα τῇ ἐγγραφῇ τῶν τέκνων αὐτῶν, νὰ ἐγχειρίσωσιν τῇ Διευθύνσει τοῦ Λυκείου αἰτήσεις πρὸς τὴν Α. ἐξοχότητα τὸν Κ. Ὑπουργὸν τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως γνωστοποιούσαν τὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμον τοῦ ὑποψηφίου ὑποτρόφου, τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν διαμονὴν τῶν γονέων καὶ τὸ μέρος τῆς ὑποτροφίας, τὸ ὅποιον δύναται νὰ καταβάλλῃ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ.

Nizamnâmenin ermenice metni

ՄԷՔԹԵՊԸ ՍՈՒԼԹԱՆԻ

ՆԸՂԱՄԸՐԸՆԵՐ ՀԱՍԻ ԻՆԸՆԵՆԸՄԷ ՏԻՐ

ՊԵՆՏԷ Ժողով

Ինչպէս Մէքթեպը Սուլթանի մեմալիքի Տէվլէթը Միւլէնին ինձիաճամբնա մուաֆթը սուրբէթատէ հէր սընըֆ Թէպասայի սայլմանամը սէնիկէ, ամֆալընըն թա'լիմ վէ թէրպիլիէլէրի ինչուն Լըրթրանըն տէրէճէլի սանիկէ մէքթեպլէրիկէ թէվֆթէրէն թէպո վէ թէնչթիլ օրունամուշարր :

Ինչպէս ժողով

Սիւտտէթը թահսիլիէլէրիկի իքմալ իտէրէք պու մէքթեպտէն չըքան չակիրտանէ պիլ իմ թահան չառատէթնամէլէր վիթիլուպ հէր տիւրլիւ խըտէմամը սայլմանամը սէնիլէտէ իսմիխամ օրունաճարարը :

Ինչպէս ժողով

Մընաճաք թալէպտէն տէրէճէլի քիֆայէտէ թահսիլ կէօրմիւչ օլանլէր պիլ իմ թահան տախիլի սընըֆ իտիլէճէք, վէ պուչարըն միւտտէթի թահսիլիէլէրի տախի միւլթեմա տիկէ պէշ սէնչ օլաճաք տըր, հինի տուխուլտէ մայիւմամը քեաֆիլէլէրի օլմայալէրի ինչ սէնչ իտտաթ սընըֆընտա թահսիլի իթաֆտէն սայրա ալէլ խուսուա տախիլի սընըֆ իտիլէրէք պէշ սէնչէ միւտտէթի թահսիլիէլէրիկի իքմալ իտէճէլէրի տիւր, պէր վէլչի մէշրուչ միւտտէթլէրիկի իքմալ իթմիլ օլան չակիրտան իսմիլար իտէճէլէրի մէպէք վէ թաքթէր տտիր պաղը տէրալէր կէստտէրիմէք իւպլէ իճապը թաքտիրնատէ միւտտէթի մէպթիլթէ իւզթրիկէ պիլ սէնչ տաճա զամ ուլլալէ օրունաճաք տըր :

Տէրպիլիկէ ժողով

Մէքթեպի Սուլթանիտէն չըքան չակիրտան հէր տիւրլիւ խըտէմամա քեպը լիաքամ իմ մէք իւզրէ մէքթեպի մէզպուրտէ թա'լիմ վէ թահսիլ օրունաճաք ֆիւնիւն էվվէլա լիսանը (Սումանի, սանիլէն Վրանսը լիսանը, սայլսէն պիլաք վէ առապ, բապիլէն գալմանին վէ թրապ վէ էճապըլըք ֆէնլիթիկէն թահսիլիկէ լազըմ օլաճաք գառար Վաթին լիսանըն մէպատիսի, խամիկէն իլթիքաֆամը Նունանիկէ, սատիսէն թարիխը (Սամանի վէ ումուսի, սապիէն ումուս ճըրաֆիա իլէ մեմալիքի մահրուսէլի Ը ահանէնին զիրալթ վէ թիճարէթ վէ սանալթ վէ աչն վալէ միլթիէ ճըլրաֆիտար, սամիէն ըրաղիսթը ատիկէ վէ առալի, թափէն իլմի հէլէթ, աչրէն ճէրթի էպալ վէ ճիկէթի ամէլիթթը, հատի աչըր հէթմէթի թապիկէ վէ քիմես, սանի աչըր թաւրիլի թապիկէ, սայլա աչըր մէպատիի իլմի հուգուգ, բապի աչըր իլմի իտարէլի միլթիէ, խամսի աչըր մէպատիի իլմի խըթապէթ վէ էտէպիթթ, սատիա աչըր ըլամի համթի վէ ըլամի առի, սապի աչըր մուհասէպէ վէ տէֆթէր թուլթմաք վէ մէվատար թիճարէթ տէրալէրի օլաճաք տըր վէ պուչարտան պաչկա Մէքթեպը Սուլթանիտէ սուրբէթը միւքեմմէլտէ պիլ իտմանիսանէ թէր թրապ օրունուպ պու իտմանիսանէտէ չակիրտանըն սիննլէրիկէ կէօրէ հէր տիւրլիւ ալթ վէ էտէվթ մուլունաճապընտան չակիրտանը մէպթիլ պիլթիւն միւտտէթի թահսիլիէլէրիկի ճիմասա թիք ֆէնիկի տախի թա'լիմ վէ թահսիլ իտէճէլէրի տիւր, Գում վէ լըմէնի լիսանլէրի զաթի համթէ պիտա օլուալընտան ումում տէրալէրիտէն առա օրունմայուպ անճաք պու մաքուլէ չակիրտանըն ֆամիլիալէրի թաքաֆընտան թալէպ վէ իսմիխա օրունալը սուրբէթատէ էլիսիկէ մէպթիլթէ տախի թա'լիմ օրունապիլէճէք տիր :

ՊԵՆՏԷ Ժամարէ

* Էր սընը՛ք շահիրտան մէնսուպ օլտուզու միլլէթ մէսէ: պի՛նին այեին ու աստմընը ի՛ճանէ: մէ՛ճպուր օլաճաղընտան միլլէթը միւսլիմէ: շահիրտանը մէքթէպէ: մախսուս օլան ճամիի շէրի՛ճէ: տէվամ իժմտիրիուպ վազայը՛ք տինիէ, լէրինի իժաչիմ իժմէք իւզըր: մէքթէպտէ: մախսուսէն պիր Հալաճէ: պուրունաճաքարը քէզալիք միլլէթը զայրը միւսլիմէ: շահիրտանը տախի մէնսուպ օլտու: քէրի մաապիտլէրէ կէօտտէրիուպ վազայը՛ք մէզէ: պիէ: լէրի ճէմասմ ըուասասլէրի իլէ: Ճամիլիպլէրինն մասլուպը վէջ՛նիլիէ իժալիմ իժմտիրիլէ: ճէքսիր :

ՄԵՆՆԵ Ժամարէ

Սէքթէպը մէզպուրէ: մուսխիս: րան ալթը եիւզ նէ՛ճէր տախիլ շահիրտ քապուլ օլունուպ պունկարըն նըս՛քը միւսլիմ վէ նըս՛քը տիկէրի զայրը միւսլիմ օլաճաքարը :

ԻԷԿԵՆՃԷ Ժամարէ

Իտասի սընը՛քընէ: տախիլ օլմաք իւզըրէ թօբուզ եայընտան օն իւչ Էայընա քատար շահիրտ ալընաճաք վէ: սինի օն իւչիւ թէ՛ճալուզ իժմիշ օլան շահիրտան պիլ իսմաճան ասպ օլունուպ տախիլի սընը՛ք իտիլէ: ճէքսիր :

ՍԷԿՆՆԷ Ժամարէ

Սէքթէպը Սուլթանիէ: ալընաճաք շահիրտան տախիլի վէ: խարիճի քըսըմլէրինն միւնգասըմ տըր տախիլի քըսըմ կէ՛ճէլլէրի մէքթէպտէ: պէլլթուլթէթ իտէ՛ճէք օլան շահիրտալէրտիր քի պունւ լարտան պիւթիւն միւտտէթը թաճսիլլէրի: պիր տէ՛ճա օլմաք իւզըր: Էլպիտէ: վէ: Էչիա պէՀա օլարաք Հինի տրիսուլլէրինտէ օն պէշ վէ: պէՀէր սէնէ: իչիւն քըրդ պէշ Օսմանլը ալթուսի ասպ վէ իսթի՛ճա քըլընաճաքարը :

Իչիտի մէգքիւրէնին թաճսիլի վէ: թէ՛ճաիա վէ: թաճսիլ մէսարը՛ճի իլէ քիթապ վէ: քայլմ վէ: քեաղա վէ: սայըր իչիւն վուզու պուլաճաք մէսարը՛ճաթըն քեա՛ճիլի սի մէքթէպտէն թէս վիէ օլունաճաքարը . խարիճի գըստի կի՛ճէլլէրի մէքթէպտէ: պէլլթուլթէթ իժմէլուպ եալընըզ կիւնտիւլլէրի տիվամ իտէ՛ճէք օլան շահիրտալէր տիր քի պունլարտա իրի սընը՛ճարը . պիր սընը՛քը Էօլլէին վէ: տիւլամ թաճսիլլէրին մէքթէպտէ: իտէ՛ճէք օլան պունլարտան սէնէ: վի երիսի պէշ Օսմանլը լիրտար ասպ վէ իսթի՛ճա քըլընուպ տախիլի շահիրտան կիպի մէսարը՛ճաթմ վաքայլէրի: քի՛նին քեա՛ճիլի սի մէքթէպտէն թէ՛սպիէ օլունաճաքարը . տիկէր սընը՛ճի տախի մէքթէպտէ: թաճսիլ իժմէէուպ եալընըզ տըրլէրի: տէվամ իտէ՛ճէք օլան շահիրտալէր տիր քչ պունլարտան սէնէ: վի ալթը Օսմանլը լիրտար ասպ օլունուպ մէսարը՛ճաթմ վաքայլէրի: քի՛նին քեա՛ճիլի սի Փաճսիլիլլէրի թարա՛ճընտան թէսպիէ: օլունաճաքարը :

Սէրէք տախիլի վէ: կէրէք խարիճի սուրէթլէր իլէ ալընան շահիրտալէրինին իւճըրէթը թաճսիլլէրի մէքթէպ մէգքիւր իտարէս ճանիպընտէն պիլա իիսթար ալթը մաճաէն ալթը մաճէ: քէշինան թէ՛տիէ: վէ: Էտա օլունաճաքարը :

Սէնէլի շէմիլի: քի՛ն Հէր իւչ մաճը պիր միւտտէթը մաճսուտտէ Հիւքմընտէ օլաճաղընտան Հէր գանըլ միտտէթտէ օլուր իտէ: օլուն մէքթէպէ: տըխուլ վէ: խըրուճ իտէ՛ճէք շահիրտան օմիւտտէթ թէ՛մամէն իւճըրէթը թաճսիլլիէ: սինի վիրմէկէ: մէ՛ճպուր օլաճաքարը :

ՏԵՆՆԵՆՆԵ Ժամարէ

Իւճըրէթը թաճսիլլիէ ի Էտա վէ: իճանէ: գուտրէթի օլմայան Փամիլիպլէրտէն իւճըրէթը մէզ պուրէնին թէ՛մամընը վէ: եախտ պիր մըքտարընը Հիւքիւմլէթ սէնէլլէ: աճիլ իտէ՛ճէկի միսիլու Էչիայր լալթմէկի տախի մ. ճճանն իժա իլլիէ: ճէք Փագսմ պու իսթիպազա եալընըզ թէպաէի Տէվլէթը ալիսէ: ոսմ Փալի նայիլ օլաճաքարը :

Սընը՛քը իւճըրէթ թաճսիլլիլլէրի աճի վէ: իՀտան գըլընըջ օլան շահիրտանըն Փամիլիպլէրի իտէտիրլէրի սուրէթտէ: Էվասալլիլլէրին խարիճի սընը՛ճընէ: գայտ վէ: թաճսիլլի իժմտիրիլէ: ճէքսիր :

Պիր շահիրտ ալըր գապաճաթմ թէ՛ մէքթէպտէն թարա օլունամարըքճա միւտտէթը թաճսիլլի: Էնին խիժամընա տէկին մա՛ճիլլէթտէն միւսթէ՛ճիա օլաճաքարը :

( ) ն ու ն ճ ու մ ա գ ր ք է

Արեւք իւճրէթլէ վէ կէրէք պիլա իւճրէթ վէ եախօա նրաք զվէ բուպի իւճրէթլէ Արեւ-
թլէպր Առլթանիլէ շահիրա ախգ վէ քապուլի Աաարք Ֆու մ ու մ ի է ն է դարթլէ ճ է լիլէ սիինն արգ
վէ ի Ֆատէ սի ի վէրինէ իճրա օրու ն ա ճ աղ ը ն ա ն մ է ք թ լ է պր մ է գ ք ի ւ ր է չ ծ ու ք լ է բ ի ն ի գ օ յ մ ս ք ի ս ~
թ ի ն ի ր է վ ի է լ է մ ր ա տ է մ է ք թ լ է պ ի ն ի ս ա ր է ս ի ն է մ ի ւ ր ա ճ ա ' ա թ ի ս ա ի ր է ք չ ծ ու ք լ է բ ի ն ի գ օ յ մ ս ք ի ս ~
թ ի ն ի տ է Ֆ թ լ է ր է ք ա յ ա ի թ մ ա ի ր ու պ պ ա ' ա տ է իւ ճ ր է թ լ է հ ա ք ք ը ն ա տ է պ ի ր կ է օ ն ա ի ս ա ի ս ա ս ա վ է ի ս ա ի ր ~
հ ս մ ր վ ա ' գ ի օ յ ա ճ ա ք ի ս է ն է դ ա ր է թ լ է մ ի ւ շ ա ր ի լ է հ ա տ է հ ի թ մ ա պ է ն պ ի ր ք ը թ ա ' ար գ ու հ ա լ թ մ ա հ ի ր
վ է թ մ ա ն պ ի մ վ է ի ս ա ր է լ ի մ է գ ք ի ւ ր է լ է թ է ս ի մ ի ի յ ի ն է ճ է ք ա ի ր :

Արեւթլէպր Առլթանիլէ արնաճար շահիրաանի պիլ մ ու ա ե է ն է տ է Ֆ ա է ր ր մ ա խ ս ու ս ը ն է ք ա յ ա
թ լ է մ է ք վ ու գ ու պ ու լ ա ճ ա ք ի ս թ ի ս ա ' վ է ար գ ու հ ա յ լ է ր ի ա խ գ վ է ք ա պ ու լ ի յ լ է մ է ք ի ի ն ն մ ա խ ս ու ~
ա է ն պ ի ր գ օ մ ի ս ի օ ն թ լ է շ ք ի լ ի ի ս ի լ մ ի շ վ է գ օ մ ի ս ի օ ն ը մ է գ ք ի ւ ր պ է հ է ր կ ի ն ա յ ա թ մ ր ք ա ս ա ' ա թ
ա է օ ր թ մ ա է ն օ ն ա ք ս ա ա ր մ է ք թ լ է պ ր մ է գ պ ու ր ա է պ ու լ ու ն ա ճ ա յ ը ճ ի հ է թ լ է ճ ' ու ' մ ա վ է Ղ ա գ ա ք
կ ի ն ի լ է ր ի ն ա է ն մ ա ' ա տ ա է յ ա մ ա է մ է ք թ լ է պ է մ ի ւ ր ա ճ ա ' ա թ օ լ ու ն մ ա ր լ ա զ ր մ կ է լ ու ր :

M. de Salve, Galatasaray lisesinden ne netice alındığını şöyle izah ediyor :

“Şimdi mevcudiyetinin - mütemadi tacizlere maruz kalan ilk devresinde okulun meydana getirmiş olduğunu tetkik edelim :

“Galatasaray lisesi açılmadan önce, Türkiyede yaşayan ve onu teşettüte uğratan kavimlerden her birine ait çocukları aynı programa, aynı gıdaya tabi tutarak. kendilerini bir yatakhane de yatırarak, bir arada yaşatmayı temenni etmenin bir vahimeden ibaret olup olmadığı suali hatıra geliyordu. Vakıalar, duyulan korkuların esassız olduğunu isbât etmiştir. Filhakika böyle bir muhitte arada sui zanlar, itimatsızlıklar eksik değildi ve bunlarla devamlı bir surette meşgul olmak mecburiyeti vardı. Fakat çocukta adalet hissi her şeyin üstünde olduğu için her hususta sıkı bir bitaraflik tesis edilmiş olmakla bütün ciddi ihtilâfların önünü almıya imkân bulundu. Bütün ırkların uzlaştırılması hakkında hemen biricik olarak tatbik edilmek istenilen tecrübe, muvaffakiyetle neticelenmiş ve pek az sene zarfında istihsal edilmesi mümkün olan neticeler elde edilmiştir. Tecrübenin uzatılması bir çok yanlış akideleri ortadan kaldıracak ve memleketin menfaatini şiddetle ilgilendiren temsil işini hazırlayacaktı.

“Tedrisata gelince: Yalnız bir vakıa ilmi seviyenin derecesini tamamen göstermeğe kâfidir. Üçüncü seneden itibaren 1871 Temmuzunda sekiz talebe, bir Fransız komisyonu huzurunda, (*bachelier es-sciences*) diploması elde etti. Bunu takip eden senelerde de buna benzer neticeler elde edildi. Hareket noktası ile katedilmiş olan mesafe dikkate alınırca bu gibi muvaffakiyetleri tahmin ve ümit etmek mümkün değildi. Bu muvaffakiyetler, talebenin istidadı ve azimli çalışmaları kadar, öğretmenlerinin kıymet ve fedakârlıklarının delilidir.

“Tedrisatın muhtelif kısımlarında, hususiyle Fransızcada ve taklidî sanatlarda istihsal edilen terakki her türlü ümitlerin üstünde oldu. Menşeleri o kadar mütehalif olan talebe arasındaki bu çalışma yarışında takdire değer gayretler sarfedildi. Şark kavimlerini ciddi bir zihni kültür almağa istidatsız, kat'i ve meşum bir ataletle mahkûm bir hale gelmiş zannetmenin hata olduğu sabit oldu.

“En zeki ve en halûk çocukların hangi unsura mensup olduk-

larını tetkik etmek enteresandır. ²⁰ Her iki bakımdan Bulgarlar daima birinci mevki muhafaza ediyordu. Onlardan sonra Ermeniler ve en sonra Türkler, Museviler ve nihayet, teessüfle söylerim ki, Lâtin Katolikler geliyordu. Rumlar arasında bir kaç iyi talebe olmakla beraber çok fenaları vardı. ²¹

“Talebemizin asıllarının tehalüfü garip bir takım itiyadların tetkikine fırsat veriyordu; bir çok Türk gençleri, dersleri yaşdaş-

²⁰ M. de Salve'in bu yazısının, tarafımdan yapılan tercümesini merhum Abdurrahman Şeref Efendi üstadımız, tabıdan ön-e gözden geçirdikleri sırada, buraya şu notu yazarak imzalarıyla neşretmişlerdi: (İ. S.).

«İşbu tertipte muharrir, zekâ ile sây ü gayreti yekdiğerine karıştırıyor. Evet, Bulgar şakirdanının sây ü gayretine, ve hüsnühal ve hareketine hiç diyecek yoktur. Bunlar geceyi gündüze katarak çalışır, ve dersten başka hiç bir şey düşünmez, yaramazlık nedir bilmez, muti ve rızacü idiler. Terakki ve muvaffakiyetlerini şu hasletlerine medyundurlar. Yoksa zekâ dediğimiz cevelân-i fikri onlarda betaatle nümayan idi.»

(Abdurrahman Şeref)

²¹ İstanbul'da çıkan *Mümeyyiz* gazetesinin 27 Zilhicce 1286 (30 Mart 1870) tarihli sayısında, Şarkta yaptığı bir seyahatten dönen Fransa'nın sabık Maarif Nazırı M. Duruy'nin Paris'te iradettiği bir nutukta «Mösyöler, mekteb-i sultaniye gidip tahkik-i ahval eyledim. Gerek dersçe ve gerek ahlâkça İslâm çocuklarının sairlerine faik olduğunu kemal-i menn ü haz ile işittim. Bu milletin muttasıf olduğu evsaf-ı cemile ekserimizin malûmu ise de ne mertebelerde kabil-i medeniyet ve talib-i terakki idiğünün bilinmesi Cenab-ı Hüdâ'nın muhassehat-ı nâ mâ'dude ile tezyin buyurmuş olduğu güzel memleketlerine gidip millet-i merkume efradını yakından görmeye muhtaçtır. Mekteb-i sultani envar-ı ülüm ve fününun şarkta tulûna mahsus bir merkez olmuştur.» dediği yazılıdır.

Terakki gazetesinin 12 Rebiülahır 1286 (22 Temmuz 1869) tarihli sayısında Hayrettin imzasıyla çıkan bir makalede Türk talebenin istidat ve kabiliyetlerinin Galatasarayında çok inkişaf edeceğinden bahsedilerek «bu sözüm gerçi Avrupa efkârı nezdinde pek karin-i tasdik olmayacağını bilirsem de mekteb-i sultaninin tevzi-i mükâfat resminde meşhudum olan bir hal ki ilân olunan cedvelinde görüldüğü veçhile şagirdan içinde en ziyade nail-i mükâfat olanlar türklendir. Bu hususta müddaamı ispata medardır.» deniliyor.

Diğer taraftan *Basiret* gazetesi, 12. Rebiülahır, 1287 (12. Temmuz. 1870) tarihli sayısında Galatasaray lisesinin Sadriazam Âli Paşa ile bütün nazırlar hazır olduğu halde yapılan mükâfat dağıtım töreninde lisenin müdürü M. de Salve tarafından irad edilen nutukta «Türkistan çocuklarında olan zekâvet-i tabiiye ve istidad-ı fitriye hiç bir milletin evlâdına kıyas kabul etmez derece-ü uluada bulunmağla bu mektep şagirdanının memalik-i saire mekâtibinde on sene tahsil edecek fünün ve maarifi beş sene zarfında tahsil eyliyecekleri işte huzur-i âlinizde ibraz olunan sür'at-i tahsil ve kabiliyetleri ile ispat ederim» dediğini ve Âli Paşanın bu teşhirinden dolayı kendisine teşekkür ettiğini yazıyor.

ları olan köleleri ile birlikte takip ediyorlardı. Köleler, aynı sıralarda oturuyor, aynı elbiseyi giyiyorlar, ve bir çok vesileler ile efendileri için tavassutta bulunuyorlardı. Filhakika Türkiyede kölelik durumu çok mülâyimleşmiş ve ailede bir mevki kazanmıştır.

“Lisenin talebe ve talebe vasıtası ile aileler üzerindeki tesiri hissolunacak derecede idi. Seneden seneye bu tesirin çoğaldığı da görülüyordu.,”

Hiçri yıl başı münasebetiyle 24. Muharrem. 1286 (5. Mayıs. 1869) tarihinde Babıaliye gelen Abdülâziz’in önünde Şûra-i Devlet tarafından geçen sene zarfında başarılan devlet işleri hakkında okunan mazbatada Mekteb-i Sultaninin de açılmasına işaret olunduğundan bahsederken Namık Kemal, Hürriyet Gazetesinin 31. Mayıs. 1869 tarihli ve 49 sayılı nüshasında “ne gariptir ki Babıali, yaptığı Mekteb-i Sultani ile de iftihar ediyor. Vüs’at-i arazi ve kesret-i nüfusça dünyanın en birinci Devletlerinden madut olan koca saltanet-i Osmaniyenin mekâtib-i resmiesinde ancak oniki, onüç bin çocuk var. Gene lisan-i resmî, maarif davalarıyla etrafa velvele vermekten utanmaz. Hele Fransa Sefiri M. Bourée’nin icbarıyla yapılmış bir mektebi, Devletin kendi eser-i marifeti gibi müftehirane mazbatasına dercetmesi kahkaha-i istiğrabe şayan olan mevaddandır.,” diyor. Gene Hürriyetin 17. İkincikânun. 1870 tarihli 82 sayılı nüshasında Ziya Paşa, Âli Paşanın maarife hizmetinden bahseden bir muarızına cevap verirken “ .... Mekteb-i Sultani Fransa Sefiri M. Bourée’nin zoru ile yapılmıştı.,” diyor.

Ali Suavi de Londra’da çıkardığı *Muhbir* Gazetesinin 20. Mayıs. 1868 tarihli sayısında, Şûray-i Devletin kuruluşunda Fransız Şûray-i Devletin örnek olarak alındığını yazan Avrupa Gazetelerinin Fransız nüfuzunun İstanbulda arttığından bahsettiklerini kaydettiği sırada Galatasaray’ın açılmasının da aynı nüfuzu yükselteceğini ileri sürerek: “Babıâli bir mektep yaptı. Anda yalnız Fransız lisanı üzere tahsil edilmesini şart koştu ve o mektebi Fransız Sefirinin nezaret-i müstakillesi altına verdi. Bunu görünce Yunan dahi yalnız Yunan lisanı üzere tahsil olunmak şartile İstanbul’da vesair memalik-i Osmaniyede mektepler istedi. Badehu Rusya yalnız Rus lisanı üzere mektep talebeyledi. Babıâli canibinden Rusyaya “Fransız lisanı üzere mektep tesisinden muradımız maariftir.,” dendi ise de Rusya Sefiri dedi ki “Şark ihtilâtı hukuku-

na dahil olan Devletler müsavat üzere dahildir ki birine verilen imtiyaz diğerden diriğ tutulmıyacaktır. Fransa lisanına, hususan nezaretine tahsis ederek Osmanlı mektebi açtınız. Bu ise Şarkta Fransız tefevvükünü diğer Devlet nüfuzlarına tercih etmek demektir. Binaberin bu imtiyazı her birimiz talepte haklıyız,, demiştir.

İstanbul'da çıkan *Hakayikül Vakayi* Gazetesinin 8. Ramazan. 1288 (20. İkciteşrin. 1871) sayılı nüshasında "İhtiyacat-i askeriye,, başlığı altında yazılan çok dikkate değer bir makalede ordu mensuplarının manevî seviyelerinin yükseltilmesi zaruretinden, bu da memlekette ihtiyacı karşılayacak okulların açılmasıyla mümkün olacağından bahsedilirken "evet bize sâil diyebilir ki işte Darülfünun küşat olundu, maarif nizamnamesi yapıldı, mekteb-i Sultani açıldı. Daha ne olabilir? Ona cevap olarak diyebiliriz ki biz şimdi ne böyle biesas Darülfünunu, ne o hükümsüz maarif nizamnamesini, ne de M. Bouré'nin mekteb-i Sultanisini, hiç birini takdir ve arzu etmeyiz. Sebepleri...,, denildikten ve ilk okullara öğretmen yetiştirilerek parasız ilk öğretimin şehir ve köylere tamimi lüzumu üzerinde durduktan sonra "Mekteb-i Sultani cesametinde mektepler tesis ve küşadı ise bunların vücudundan sonra arzu olunacak teşebbüsat-i müstakbeledendir. Lâkin arzu olunan öyle mekteplerdir ki adab-i diniye ve ahlâk-i milliyeye riayet kendilerine şart ve vazife kılınmış ve müslim ve gayri müslim talebesi bulunan bilcümle aqvam-i Osmaniyenin terbiye-i vataniyelerini bozmamak ve Avrupalıların yalnız ülüm ve fünunu talim ve telkin ile etvar ve emzice-i frengâne ile talebe-i mümaileyhim efkârını mezc ve tahlitten tahaşi etmek mekteb-i mezbura esasî vazife tanıttırılmış ve ülüm ve fününun lisan-i Türkî ile tahsili kendisinde usul ittihaz olunmuş. Yoksa şimdiki Mekteb-i Sultani, evlâd-ı vatanın terbiyesini bozmaktan başka bir netice-i müsmire hasıl etmez,, deniliyor.

Diğer taraftan *basiret* gazetesinin 20. Rebiülevvel. 1287 (9. Haziran. 1871) tarihli sayısında çıkan bir "Şehir mektubu,, nda Beyoğlu Altıncı Belediye Dairesi tarafından para cezasına çarptırılan kimselere gönderilen resmî ihbarnamenin Fransızca yazılmış olmasına itiraz edildiği sırada²² Galatasaray Lisesi talebesinden

²² Tanzimat devrinin sayısı az olmıyan bu gibi garabetlerine misâl olarak İstanbul'da çıkan Türkçe *Muhip* gazetesinin 18 Safer 1286 (30 Mayıs 1869) tarihli sayısında neşrolunan ve Haliç İdaresinin Eyyüp ve civarına işliyen va-

hastalanan bir çocuğun babasına okul idaresi tarafından gönderilen tezkerenin Fransızca yazılmış olması şiddetle tenkit edilmektedir²³.

Abdülâziz devrine yetişen iki Türk müverrihinin de Galatasaray lisesinin tesisinden ne suretle bahsettiklerini görelim:

Üss-i İnkılâp adlı eserinde Abdülâziz devrinde Galatasaray lisesinin açılışından bahseden Ahmet Mithat Efendi "Mekteb-i Sultaninin tesisi bir aralık müdahene ile kendilerini beğendirmeye çalışan erbab-ı kalemin Abdülâziz Han devrini alkışlamak için sermaye-i mahz edindikleri bir keyfiyet ise de bu mektebin o zamanlara göre bir mekteb-i Sultanî ve Osmanî olmaktan ziyade bir mekteb-i imperatorî ve Fransevî olmağa kurbiyeti meydanda idi. Zira Fransa Sefaretinin ikdamile ulüm ve fûnunu gene Fransızca olarak tedris eylemek için açıldığı mâlûm olup hatta tarih-i Osmanîye dair verilen derslerin birisinde muallim efendinin Osmanlılara barbarlık isnad ederek suret ve keyfiyetini izah ve tafsile başlaması bir zaman hayli güftügüyu mucip olmuş idi," (Sahife 128-129) diyor.

Mahmut Celâlettin Paşa da *Mir'at-i Hakikat* adlı tarihinde (Cilt I, Sahife 29) islahat hakkında Fransızlar ve Ruslar tarafından verilen lâyihalardan bahsederken "bu lâyihalar 84 tarihinde vükelâyi Devletin manzuru olup mücerret Avrupaya nümâyiş olmak üzere ecanibin memalik-i Osmaniyede tasarruf-i emlâke mezuniyetleri ve emlâk-i vakfiye usul-i intikaliyesinin tevsii maddeleri ve Beyoğlundaki yerli ve ecnebi her sınıf ahali etfalinden mürekkep Mekteb-i Sultani namı ile bir büyük medrese-i ilmiye kûşadı hususları mevki-i icraya konuldu..., diyor.

purlarının tarifesinde yaptığı değişikliği bildiren ilânının Türkçe ve Fransızca olarak yazılmış olduğunu, gene Türkçe *Istanbul* gazetesine zaptiye idaresi tarafından, Yunan tebaasına bazı ihtarları havi olarak gönderilen ve bu gazetenin 7 ve 8 Ramazan 1285 (21 ve 22 Birincikânun 1868) tarihli sayılarında çıkan muhtelif resmî ilânların Türkçe ve Rumca olarak konulduğunu gösterelim. (Bu gazetenin diğer sayılarında Yunanlılar hakkında çıkan yazıların Türkçeleri yanında Rumcaları da görülmektedir).

²³ Şehir mektubunu yazan zat, çocuğun babasının okul idaresinden aldığı Fransızca mektubun ne olduğunu anlamak için akşama kadar bir çok adamlara başvurduğu halde mektubun mealini anlar bir kimseye rast gelmediğini, nihayet Babîâlîde tercüme odasında bir zata tercüme ettirerek çocuğunun hasta olduğu haberini aldığını uzun uzadı anlatıyor,

Galatasaray lisesinin açılışının o zaman Türk basınında uyardığı yankıları belirtmek için aldığım yazıları tamamlamak üzere Türkiye'de ilk mizah gazetesi olan Diyojen'de çıkan bazı yazıları da ilâve edeyim:

13 Temmuz 1287 tarihli sayısından:

“Mekteb-i Sultaninin teşkilini ihtar ettiği için M. Bourée'ye büyük teşekkür etmeye medyunuz. Mekteb-i mezkûrda tekmil-i malûmat eden talebe Maarif ve sanayide faikulakran olduğu şöyle dursun el'an tahsilde bulunanlar bile zaman-i tatillerini boş geçirmeyip İstanbul gazetelerine nush ü pent ile lisanlarının tas-hihine himmet ediyorlar. İşte mezkûr talebelerden biri Courier d'Orient'a yazdığı bir mektupta La Turquie Gazetesindeki Galat-i sarfiyeyi beyan ve börekçiler böreklerini bu gazete parçalarına sardıklarından gördükçe okumağa mecbur olup okudukça da öğrendiği Fransızca'yı kaybedercesine zihnini tağlit ettiğinden şikâyetle börekçilere hiddet ve ayrıca da La Turquie'nin harekât-i hodseranesini terk ile akilâne davranmasını nasihat ediyor. Ne mutlu çocuklarımız büyük adam oluyor. Allah nazardan esirgesin. İnşaallah bu mektep sayesinde feslilerin şapkalıları Courier d'Orient'nın arzusu gibi birbirlerinden fark olunmaz derecede medeniyetten hissement görürüz. Bu sırada M. Bourée'nin ismini yadettirecek bir resm-i mücessemini yapmağı da hatırdan çıkar-myalım,,

Diyojen'in 5. Şubat. 1287 tarihli sayısından :

“Mekteb-i Sultani birinci ve ikinci direktörleri ikisi birden istifa etmişler. Elbette işitmişsinizdir. Ben de *Hakayık* 'ta gördüm. Şimdi bu Direktörlerin bilittifak böyle ansızın istifalarına ne mâna verirsiniz? Acaba hocalar da istifa edecekler mi? Şayet öyle bir şey olursa halimiz neye varır? Haydi diyelim ki bunların yerine Türk Direktörleri ve hocalar tayin olunsun. Ülum ve fûnunu ve her şeyden ziyade lâzım olan medeniyeti bunlar bize talim edebilirler mi? Hem Türklerde ötekiler gibi Direktörlük ve muallimlik edebilecek adam bulunur mu? Hepsini bir tarafa bırakalım. Türkler hemcinsine talim-i medeniyet edebilir denilse inanılır mı? Eyvah!! Eyvah!! şu mektep sayesinde elbette bir gün olur biz de adama benzeriz diye az çok bir ümidimiz vardı. İşte o da munkati oldu. Ah Sinyorlar !! Ah Mösyöler !! Çelebiler.. (Sinyor musunuz

nesiniz? Allahın ne türlü belâsısınız ?) Bizi böyle eli böğründe ortada bırakıvermek sizin şanınıza yakışır mı ? Yazık ki biz sizleri evlâtlarımızın sebab-i feyz-ü rif'ati olacaksınız diye ne türlü hoşnut edeceğimizi bilmez iken sizlerden ümitvar olduğumuz lütuf ve mürüvveti diriğ ile bizleri böyle vadi-i cehil ve bedeviyette bıraktınız. Yazık!! Yazık!! Neyse bırakalım insan düşündükçe kemal-i teessüründen ağlıyacağı geliyor.,

Diyojen'in başka bir sayısından :

“Diplomat lisanının münasebetsizlikleri

Babievvel

“ *Şarkta bizim menâfiimiz* „ istilâhı

“Avrupa Devletlerinin zebanzetleri olan tabirat ve istilâhat-i mahsusada tashih ve islâh veyahut şerh ve izah ihtiyacından henüz kurtulamamış ne kadar münasebetsizlikler ve bunların kavipleri ile fiilleri beyninde ne çok mübâyetler ve kendilerinde akl-i selim eshabını hatırsikest edici nece büyük iddialar vardır., İstilâhlarından “ *Şarkta menâfiimiz* „ tabirini mevki-i tetkîke alalım da bir nebze şerhedelim. Bunlar bir yandan Kırım muharebesinde bizi kurtardıklarından bahsetmeyi medar-ı iftihar ve bir yandan da o muharebeyi kendi nüfuzlarının tevsi-i tesirâtı için ihtiyar ettiklerine dair iddialarla idare-i güftar ederler. Bunlar kendi güzel vatanlarını terk ile denizler geçerek, zahmetler çekerek memleketlerimize gelmelerini mahza bizi terbiye etmek ve nush ü pent eylemek ve hüsn-i misal göstermek emeline bina ve mücerret bizim menfaatımıza hizmet diye iddia ve onunla beraber bir de “şarkta bizim çok menâfiimiz vardır „ sözünü vird-i subh ü mesa eylerler.... Fransa Maarif Nazır-ı sabıkı bir nutkunda “şarkta Fransanın menâfi-i azime ve nüfuzça şöhet-i kadimesiyle Kırım muharebesinde temami-i istiklâlini vikayeye hizmet eylediği bir hükûmetle uhuvvet-i sahihası vardır „ demiş. Bu suretle ilân-ı hizmet ve uhuvvet ne demek ? Alt tarafında da “bugün Türkistan'a birinci muavin garp medeniyetidir. Onun tamimi için orada Fransız mektepleri açmalı „ mealinde bir söz söylemiş; acaba niçin Türk mektebi küşad etmeli dememiş ? Daha aşağısında da “Mekteb-i Sultani bir terbiye merkezi olmağla oradan çıkan şakirdan varsın Fransa nüfuziyle Fransız efkârını neşir ve ilâna âlet ol-

sunlar „ yollu idare-i kelâm eylemiş. Aya, Mekteb-i Sultani Osmanlı mektebi değil mi ? İşte bu suretle kullanılan lisana münasebetsiz denilmez de ne denir ? Ağrabi şurası ki bunlar bize yutturmak istedikleri şu edviye-i maâniyi havi olan lafız haplarının üzerine biraz yaldız tozu olsun sürmek zahmetine bile girişmiyorlar, tuhaf... „

M. de Salve, makalesinin sonunda :

“Beyoğlu'nun mühim bir kısmını tahrip ettikten sonra kapılarımızın önünde sönen 5 Haziran 1870 tarihindeki müthiş yangın lisenin mesut hayatının sonu oldu. Birkaç gün sonra Prusya muharebesi başladı. Bu muharebe, hatıra gelmeyen güçlükler çıkardı, müessesenin mukadderatını değiştirdi, ve tasavvur edilen plânları alt üst etti.

“Bu senenin son aylarında türklerin fransızlar hakkındaki umumî temayüllerinde derin bir değişiklik görüldü. Evvelki satvetimizin sit ve nüfuzu, himaye eltiğimiz müesseselerin çoğunu vikayeden artık aciz kalıyordu. Askerî heyetimizin memuriyetine son verildi. Tıbbiye okulu tedrisatının Fransızca olarak devam etmemesi kararlaştırıldı. Fransızca, birçok Osmanlı okullarından kaldırıldı. İtalyan jezvitlerinin idare ettiği okulda bundan böyle Fransızcanın ölü bir dil sayılacağı ilân edildi.

“O zamandan beri bu irticai hareketler durmadı. Fransızca pek eski zamanlardan beri mahkemelerde kullanıldığı halde ahiren haber alındığına göre İstanbul'da bundan böyle mahkemelerde müdafaalarda ancak Türkçe dilinin kullanılması karar altına alındı. Süveyş kanalı ve hasunist ermeniler meselelerinde de Osmanlı hükümetinin aldığı tedbirlerden, bizim hakkımızdaki temayüllerinin ne kadar az hayırhahane olduğunu istidlâl edebiliriz.

“Âli Paşa tarafından himayeye mazhar olan Galatasaray lisesi, uğradığı hücumlara karşı bir müddet mukavemet gösterdi. Fakat saadet rüzgârı, artık yelkenlerini şişirmiyordu. Bazı aile babaları çocuklarını oradan çektiler. 1870-1871 ders yılında okul talebesinin ortalama sayısı “569,, a indi. Bu şartlar altında bu miktarı muhafaza etmiş olması hayrete değer.

“1871 senesi Eylülünde Sadrazam Ali Paşa, yüksek mevkîinin icâbet ettiği iş ve yorgunluğunun tesiriyle bitkin bir hale gelecek daha genç yaşında vakitsiz öldü. Galatasarayını şahsan kur-

muş ve üç seneden beri ona karşı özel bir teveccüh göstermiş olan Ali Paşanın ölümünün zaten evvelce tehdit altında bulunan muvazenesini bozmaması mümkün değildi. Bu andan itibaren nezaretin sui niyeti zahir olarak her vesile ile kendini gösterdi. Nihayet okulun idaresini işkal edecek âdi tasibat şeklini aldı. Fransız müdür, bu şartlar altında vazife göremeyeceğini anlıyarak Fransa'ya döndü, ayrıldığı zaman okulun henüz "471,, talebesi vardı. Bir ay sonra okul, Vahan Efendinin müdürlüğü sırasında, talebesinden "109,, unu kaybetti.

"Ermeni Vahan Efendinin yerine bir müddet sonra Rum Fotyadis Bey, daha sonra Sava Paşa geçti. Bir sene evvel, lise, yerini Tıbbiye okulu ile değiştirmeye mecbur kaldı. İstanbul'da Gülhane civarına nakledildi.

"Okulun Hristiyan mahallelerinden uzaklaştırılması ve maksada eski binadan daha az elverişli olan bir binaya taşınması Fransız düşmanlarına gösterilmiş bir cemile suretinde telâkki edildi. Bunun için Fransız memurlarının büyük bir kısmı çekilmeyi muvafık buldular.

"Galatasaray lisesi halâ devam ediyor, ve bu haliyle daha bir çok hizmetler ifa edebilir. Fakat adı değiştirildi ²⁴ ve bu suretle menşeinin hatırası gûya silinmek istenildi. Yakında programları da şüphesiz değiştirilecektir. Korkarım ki bundan sonra Fransızca, okulda ancak tali bir vazife ifa etsin.,, Diyerek kendisini kötümserliğe kaptırdıktan sonra sözüne devam ile :

"Eğer Kırım muharebesinden sonra Fransa, bir askerî heyeti İstanbul'da bırakmakla beraber Türkiyenin başlıca şehirlerinde Galatasaraya benzer liseler kurmayı düşünmüş olsaydı bu müesseseler, haricî sulh içinde serbestce inkişaf edecek, ve on beş yıllık bir devre boyunca bütün öğretim derecelerini geçirmiş yedi sekiz genç nesil yetiştirerek cemiyetin içine atmış olacaktı. Bu suretle orada yetişecek yerli öğretmenler yabancıların yerini tutacak ve müessesenin kuruluşu sırasında mahrum bulunduğu millî karakteri ona vermekle beraber okulların bütün öğretmen ihtiyaçlarını da karşılayacaktı. Okuldan yetişenler yavaş yavaş, ve her gün daha fazla umumî hizmetlerde, ticarete sanayi ve senaatte

²⁴ Mahallini değiştirdi, fakat ismini değiştirmedii.

(Bu not merhum Abdurrahman Şeref Efendindir.)

memleketin fikrî ve ahlâkî düzeyini yükseltecekler ve memlekette kimbilir ne değişiklikler vücuda getireceklerdi. Maatteessüf bu âlicenabane teşebbüs ancak felâketlerimizin arifesinde yapılmış ve bu felâketlerin tepkisine maruz kalmıştır,, diye teessüf etmektedir.

Diğer taraftan rahmetli Abdurrahman Şeref Efendi yukarıda sözü geçen yazısında Galatasarayın memlekete yaptığı hizmetlerden bahsederken “mekteb-i sultani vaz’ından muntazar olan menafii hakkiyle hayyiz-i husule çıkarmıştır. Saha-i ilim en samimî tecelligâh-i insaniyet ve meveddet olduğundan imtizac-i anasır keyfiyeti vücuda gelmiş, ve “mekteb ikinci ailedir. Uhuvvet-i içtimaiye orada başlar,, hükmü subut bulmuş ve talebei müdavimede ciddiyet ve haysiyet ve maarif ve medeniyete ve vatan ve insaniyete muhabbet hisleri uyanmış ve memlekete her nevi mesalık için bir hayli adam yetiştirmiştir. Mekâtib-i taliye ve âliye teşkilâtına teşebbüsümüzde usul-i talimiye ve inzibatıyece mekteb-i sultani örnek ittihaz kılınmıştır,, demiştir.

Çok değerli Maarif Vekilimiz Sayın Hasan - Âli Yücel, müessesenin 75 inci yıl dönümü münasebetiyle 1. Eylül. 1943 de lisede yapılan törende iradettikleri parlak nutukta Galatasarayın tarihini kuvvetli çizgilerle yaşattıktan sonra müessesenin kuruluşunda mahrum olduğunu ilk müdürünün yukarıya aldığı yazısında belirttiği ve o tarihlerde çıkan Türk gazetelerinin de sık sık tenkid ettiği “millî karakter,, noksanının gittikçe giderildiğine işaret buyurarak “kurulduğu tarihten bu yana geldikçe ve cemiyet içerisinde millî şuurun ışığı günden güne kuvvetlendikçe Galatasaray’ın ve Galatasaraylıların öz benliği duymaktaki kudretini daima artmış görüyoruz,, demekle tariht bir hakikatı çok veciz bir surette ifade buyurmuş oluyorlar. Filhakika Galatasarayda geniş bir kültür almış olan Türk talebe, muhitin tabii şartları içinde millî benliklerini daha iyi duymaya, yüreklerinde millet aşkını ve milliyet ruhunu daha iyi yaşatmaya fırsat bulmuşlardır. Memleketimizde Türkçülük idealinin ilk tapınağı ve en verimli kaynağı olan Türk Ocaklarını kuranın bir Galatasaraylı eli olduğunu, Abdurrahman Şeref’lerin, Tevfik Fikret’lerin, Ahmet Hikmet’lerin, Âli Rana Tarhan’ların, Ruşen Eşref Ünaydınların, Necmettin Sadak’ların, Ahmet Haşim’lerin, Emin Bülent’lerin ve daha memleketin muhtelif faaliyet alanlarında mesleklerine ve Türklüğe şeref vermiş olan yüzlerce Türk evlâtlarının bu mües-

seseden yetişmiş olduklarını düşününce Sayın Maarif Vekilimizin beliğ olduğu kadar veciz olan ifadelerinde ne kadar büyük bir isabet bulunduğunu kabul etmemiye imkân yoktur. Sayın Maarif Vekili, müessesenin Cumhuriyet devrinde her bakımdan gördüğü özel ihtimama, gösterdiği yüksek inkişafa işaret buyurdıkları sırada "burada zikretmemiz lâzımgelen en mühim nokta okulun, madde tarafından çok, mâna tarafına ait olanıdır. Cumhuriyetten önce okul içindeki Türkçe ve Fransızca öğretim, müstakil birer bütün sayılırdı. Fransızca kısmının ilk sınıflarında okuyanlar bulunan talebelerden Türkçe kısmının ileri sınıflarında okuyanlar bulunurdu. Bunun tersi de olurdu. Azınlık ve ecnebler Türkçeden geri, Fransızcadan ileri idiler. Mezunlar ve ehliyetname alanlar listelerine bakıldığı vakit yalnız Türkçe ve yalnız Fransızca kısmını bitirenler toplamının, bakaloryasını vermiş olanlara nisbetle daha yüksek sayıda olduğu görülür.

"Bu tabii olmiyan durum, 1924 e kadar devam etti. Prensip olarak her talebenin Türkçe ve yabancı dil bakımından bir ayrılığa tâbi tutulmıyarak okulu başından sonuna kadar tek çizgi halinde bitirmesi temin olundu. Cumhuriyet maarifçilerinin anlayışında yabancı dil, ne bir gaye ne de o dilin ait olduğu kültüre intibak içindir, ancak düşünüş ve görüş genişliği için bir vasıta, fakat mühim bir vasıtaadır.,,

"Programlar, memlekete bilim kadar milliyetçi ve inkilâpçı, ahlâk bakımından kuvvetli aydınlar yetiştirebilecek şekle sokuldu. Geçmiş günler, düşünülen konularda pürüzlü tarafları sildiği için lisemizin dünkü verimi ile bu günkü verimini böyle bir hataya düşmeden karşılaştırmalıyız. Mezunların gerek memleketimizde, gerek yabancı ellerdeki başarıları, doğru görüşleri objektif delileridir., demekle müessesenin bu günkü millî karakter ve yüksek değer taşıyan hakikî çehresini canlı bir surette belirtmiş oldular.
